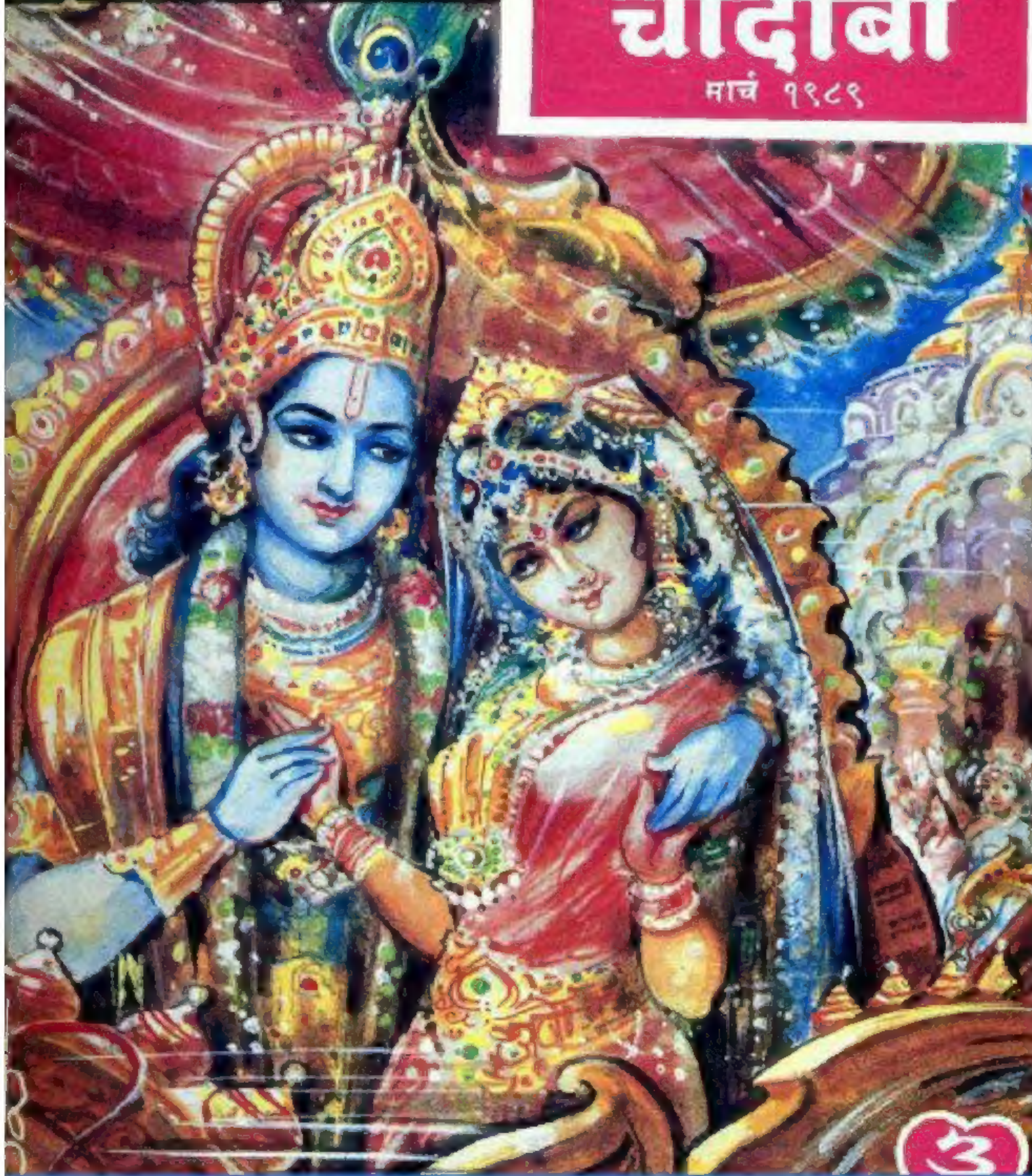

चांदोबा

मार्च १९८९

ਐਂਡਰਸਨ ਜੈਮਸ
ਮਸਟੀਲਾ ਟੇਡ ਜ਼ਾਪਾ ਦੇ ਦਸ਼ਮਦਾਨ !

DEADLINE: 17 JUL 2002

चांदोबातील नवलाइ

आयुष्य वाढवणारी श्रेण

संवेदियाच्याच गोण्याच्या आणीत काम करणाऱ्या मकराना कधीच पाण्यात ९० वर्षांपासून झोपेत झालेला 'विमोचि' नावाचा एक प्राणी वाडलेला. दम्याचा हलकाच जखम त्याच्या एकूण जखमांचा एक-सुतीमांज इतके असते. सामान्यतः या प्राण्याचे आडपणे केंद्रक रहा. कधीचच असते, परंतु या सुतीचे निद्रमते त्याचे वारसुध इतके वाढते ! संपडल्याच आगीत काढून त्याला पाण्यात पाण्यात सोडताच तो सद्-वर्षे भिजून जातो वाढतो

हॉलस्ट्रॉयचा आवाज

वसों रिकेडील थोर शास्त्रज्ञ यांनीस श्रद्धा एडिसन वाने १९०६ मध्ये दिव्यो रिकेडील बाबत सातत्यानेतूनच पत्रा रेकॉर्ड्स तयार करून ठेवण्या आता स्वतःच नुकताच पत्रा लावला आहे ! त्या रेकॉर्ड्स आता रिकेडील मावळच्या गाव्या आहेत, रेकॉर्ड बनवणाऱ्या गावतीच्या अमेरिकन हट्टिकोने केलेवर सल्लार मिलर यांच्या बरी त्या सल्लादव्या, आजपर्यंत अश्वेच नावने जात होते की, अमेरिकेच्या एडिसन सेटरव्या १९११च ! जो अग्निप्रलय झाला त्याच या रेकॉर्डशी अभ्यासत जात्या !

माणस खाणि हस्ति

दुर्गमस्थे राहुवासी मर्कटे शोभे नागाध्याः शेषकानि
 कोणाकण्ठा सुसमन्वितरासासु विहारमसील सोनेपुर
 पर्यन्तया १००० कि. मी. लांबीया प्रवासः फलतः हृत्तीच्या
 पांडोवर असून केदार ! मज्जूर आसि हृत्ती शब्धे सम्भवतः,
 सादृष्ट हृत्तीवर कले निगलून टेंवती, हृत्तीना पांडोवर
 करी बलवले जाले ह्वादि श्राव प्रत्यक्षच मिळतयावासी
 ह्वादी ही यवना हरीबन्धन केती ।

खरोखरीज ही प्राचीन आहे का ?

येन विश्रुताः सुखी चरन्त्यान्तरं त्याग्या गरीश्वर
नीलाव (रोम) पञ्चरशीती मूने इष्टीतीव वृरीम
चर्ममो वारवनी आहो ! त्यावर रक्ताचे हाण आहेत.
पन्तु नुकदाव येमा जीन विस्वविद्यालयांनी त्यावर
पोष केला, त्यांच्या अष्टाकावकन असे वादलम आहो
आहे की ते वरक हाही तितके प्राचीन नाही. ते १४
या शतकाचे आहे !

धन व दान

शिबपुरी गावात धर्मन्धन नावाचा एक पंडित रहात असे. त्याची बायको रमादेवी महाकंजूष होती. पण एक पै ही खर्च न करता कास्तोर जास्त पुण्य जोडापची तिची इच्छा असे.

एक दिवस केरसुण्या विकचारी एक म्हातारी नाई तिच्या घरावरून पाव होती. तिच्या हाता मारून रमादेवीने एक जुने पातळ तिच्यापुढे ठेवले व म्हणू विचारले—“या पातळाच्या नवत्यात किती केरसुण्या देतील मला ?”

“दोन,” म्हातारी उत्तरली.

“काय इतकीच ? एका पातळाच्या दोनच केरसुण्या ? उह ! त्या पेसा हे पातळ एकाद्या गरीब बाईला दान दिले तर पुण्य तरी मिळेल मला खूपसे ! अरे, आता सांग एक रुपयाच्या किती केरसुण्या देतील ?” रमादेवीने विचारले.

“चार,” म्हातारी म्हणाली.

रमादेवीने एक रुपया देऊन चार केरसुण्या घेतल्या. पण म्हातारी तेंबून विचाली, तेव्हा तिने ते पातळही आपल्या खांद्यावर टाकले.

राशाने रमादेवी म्हणाली—“अग वा ! पैसे घेऊन घर पातळी नेऊ पाहातेस होय ? बरीच दिसवेल की !”

म्हातारी यावर हसत म्हणते कधी—“माई, तुम्ही तर किती घर्षात्मा आहात ! माझ्यासारख्या बरीच बाईला पातळ देऊन तुम्ही केवळ तरी पुण्य जोडलात ! पैसे घेऊन तर तुम्ही केरसुण्या खरेही केल्यात घरासाठी.”

अश्रयाने आ बाळून रमादेवी म्हातारीकडे पहातच राहिली !

जयाचो फाजय

रामनगरमध्ये महेश नावाचा एक तरुण शेवकरी रहात असे, तो स्वतः अतिशय बुद्धिमान व रसिक स्वभावाचा होता.

त्याबरोबरच तो दिसायला सुंदर, संपन्न व हुशार होता. त्यामुळे अनेक गृहस्थ त्याला आपली कन्या द्यावी अशा विचारात होते; परंतु, म्हणून मान त्यापैकी कोणाचीही मुलगी पसल्ल केली नाही.

आपल्या नातवाची ही बागणूक त्याचे आजोबा रामनाथ यांना आवडली नाही. त्यांनी महेशला जवळ बोलावून म्हटले—“बघ बेटा, तू प्रत्येक मुलगी घाहून झाल्यावर अशी नापसन्न करित राहिलास तर अशाने तुझं लग्न कस होईल रे बाबा ? तुझ्या आईची कसो सुटका व्हावी मग ?”

महेश हसून म्हणाला—“जरा तरी तरतरीत व बुद्धिमान मुलगी असायला

तकी का ? अशी मुलगी आढळेल तेव्हाच लग्न करीन मी.”

याच काळात एकदा, खेजारच्या गावी रहाणारे रामनाथचे वृद्ध भिन्न गुहनाथ, रामनाथला भेटायला त्याच्या घरी आले. दोघांच्या गप्पा मुळ सारल्या. त्याच वेळी मोठ्या उत्साहाने एकडे तिकडे वावरणाऱ्या महेशला पाहून गुहनाथने विचारले—“अरे रामनाथ, हा पोरगा म्हणजे तुझा नसू तर नव्हे ?”

“होय दीस्त, हा माझ्या थोरल्या मुलाचा मल्लिनाथचा मुलगा महेश.” रामनाथने सांगितले.

“ओहो ! असं होय ? अरे हा तर चांगला मोठा झाला आहे. याच्या लग्नाचा काही विचार-विचार आहे की नाही ?” गुहनाथने विचारले. यावर रामनाथने आपल्या नातवाच्या पराक्रमाचा पाढा वाचून दाखवला.

"नवा! खूप छान! हाही मासी नात गौरी शारदाच चतुर आहे की!"
गुलनाथ म्हणाला.

"का तुम्हीही नात अशीच दुसऱा आहे?"
रामनाथने विचारले.

"अरे, गुलनाथची नात म्हणजे काय वाटलं तुला? तिच्या अकलेपुढे तुझ्या नातवाची अकल ही काय असणार?"

गुलनाथ गर्वाने म्हणाला.

गुलनाथचे बोलणे ऐकून आता रामनाथ-लाही खोर पडला. तो म्हणाला-"अज तर आता तातूच हाचा तिकाळ वेईल."

क्षेवटी असे ठरले की एकट्या महेशनेच गुलनाथबरोबर त्याच्या घरी जावे आणि

त्याला गौरी परंत पडली तर आपण या दोघांचा विवाह पडवून आणू.

नवह दोघही लिपून निकाले. घरी पोचताच गुलनाथने कुटुंबातल्या सर्वांना नाव घेऊन बोलावले अन् त्यांना सर्वांना महेशचा परिचय करून दिला-"हा मुलगा, माझा मित्र गुलनाथ याचा नातू."

नंतर आपली नास गौरी हिनाकडे वपत गुलनाथ म्हणाले-"गौरी, माझ्या मित्राला, रामनाथला आपल्या नातवाच्या दुघारीचा फार अभिमान आहे बघ. मी तर बशी पैज लावून आलाय की माझी नातही काही मुझ्या नातवापेक्षा कमी नाहीय म्हटलं, अन् असं सांगूनच मी महेशला आपल्याकडे घेऊन आलाय बरका!"

आपल्या आजोबांच्या बोलण्यातला थिलोव भाव गौरीने ओळखला आणि तिचा चेहरा लाजेने लाल झाला. अतिशय आकस्मिक व तरतरीत विखगान्या गौरीला पळून महेशलाही वाटले की ही गोररी नांगलीच बुद्धिमान अन् चतुर असावी.

गौरीला पाहून हसत महेश म्हणाला-"मला खूप सहानुता लागली आहे. पण भरल्याशिवाय, काढल्याशिवाय आणि माणूस सहज हात लावू शकणार नाही इतक्या उंचीवर असणारे शोड पाणी मला देऊ शकतील काय?"

गौरीही मावर हसत मान हलवून म्हणाली-"मी खाता अणभरात घेऊन येते. पण आपण ते पाणी तसंच पिणार की गरणसाने निर्माण केलेल्या वस्तूच्या साहाय्याने पिणार?"

"तसंच नाही पिक शकणार मी. एकाद्या क्लासात घेऊन ये." महेश उत्तरला. त्याच्या मनात आले-वरंच ही मुलगी आंगलीच चतुर हिसडे आहे!

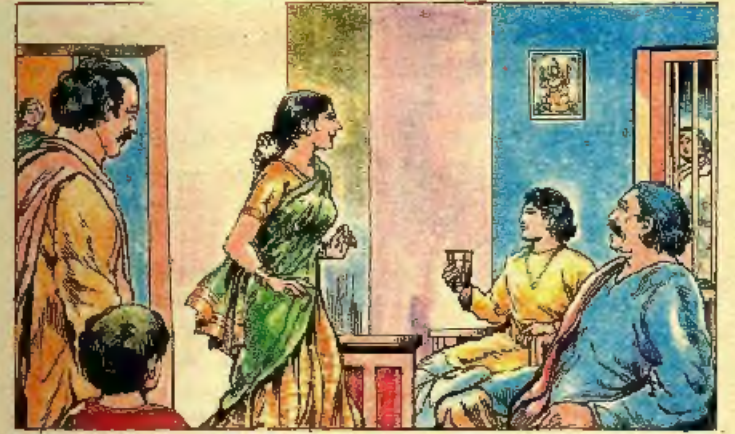
नंतर गौरी थोड्याच वेळात कोटाभर नारळाचे पाणी घेऊन आली. लोट्यात काय आहे हे सर्वांनी तिला विचारून घेतले. अन् सर्वांना तिच्या दुघारीचे नाकचं दाढने!

"तू हेच पाणी मागितलं होतंस बेटा?" असं विचारून गुलनाथने गौरीची प्रशंसा केली.

मावर बाळान देत महेश गुलनाथला म्हणाला-"आपण आपल्या नातीला उत्तर दाखला सांगा-अर्बवट मेलेल्यांसाठी पूर्णपणे मरणांांच्या हाड्याने मुलपुर्वक आपलं जीवन घालवणारे कोण?"

गौरी साबडतीच हसत म्हणाली-"ठीक आहे, मी उत्तर देईन. पण अगोदर मला असं सांगा की ज्या प्रकारे मुलपुर्वक जगणारे, किती दिवसांतून एकदा आपल्या घरी येतात?"

लग्गेच तोंड वाकडे करीत महेश म्हणाला-"सो, सो! ते लोक आमच्या घरी नाही येत कधी."

“हां, समझलं. अर्धवट मरणारा प्राणी म्हणजे सळाला लावलेलं आमिष! रवाच्या शीकल देऊन स्वतः पूर्ण करतात ते मासे, ते विकून मुखाने जीवन जगतात ते कोळी!” गौरीने शटुकन उत्तर दिले.

आपल्या नातीच्या बुद्धिमत्तेवर क्षुध होत मुसनाथ म्हणाला—“आता तुझं परीक्षा घेणं संपलं ना?”

“नाही, नाही! अबून एक प्रश्न राहिलाय!” महेश म्हणाला. स्थाने गौरीला विचारले—“ऐक, पहिली वस्तु अशी आहे की जिचं सेवन न केलं तर आपण बग्नू शकणार नाही. दुसरी वस्तु नसेल तर यावात कुणाकडेही घोवी येणार

नाही. तिसरी अन् चौथी वस्तु नसेल तर आपण विवन्त राहू शकणार नाही. पण या वस्तुचं प्रमाण वाढलं किंवा त्या एकमेकींना सहायक बनल्या तर सर्वनाश करतील. आता राहिली पाचवी वस्तु—ती, तर अनन्त आहे! हं, आता सांग, या पाच वस्तु कोणकोणत्या?”

गौरी मृदुमन्द हसली. दिने मान खाली घातली आणि उत्तर बायला असमयं कसल्याचो खूण म्हणून मान आडवी हलवली.

बाता विजय-गर्वाचे महेशने गुस्तापकडे पाहिले. आणि हसून तो म्हणाला—“मी अन् माझे बाजांवा जिकलो ना? पैजेचो वस्तु कुठे आहे?” काय उत्तर द्यावं हे मुसनाथना समजेना. ते विचारात पडले.

ते ओळखून महेश म्हणाला—“आम्हाला काही नको तुमच्याकडून. तुमची गौरी सून म्हणून पाठवा आमच्याकडे, बड!”

मानन्तर महिन्याभरात गौरी आणि महेश यांचा चिनाह शुभध्वान्यात साजरा झाला.

गौरी सासरी पोषणी. एक दिवस गौरी आपल्या पतीला म्हणाली—“ऐकलं का, तुम्हाला एक सांगायचेय!”

“मच्छा, सांग बरं काय ते!” महेशने विचारले.

“लग्नापूर्वी तुम्ही मला काही विचारलं होतं ना? तेच.” असे म्हणून गौरी हसू लागली, अन् म्हणाली—“तुम्ही मला ज्या पाच वस्तुंबद्दल विचारलं होतं ना? त्या आहेत पृथ्वी, आप, तेज, वायु आणि आकाश ही पंचमहाभुते! पहिली वस्तु पृथ्वी. पृथ्वीची सेवा करून पीक काढूनच आपण जगतो. दुसरी आप म्हणजे पाणी. त्यावाचून घोबी कसा बरं कुणाकडे येईल? तिसरी अन् चौथी अग्नि आणि वायु. या दोन वस्तु अधिक झाल्या तर एकमेकींना सहायक बनून सर्वनाश करतील न? पाचवी वस्तु आकाश, ती तर अनन्त आहे!” गौरी उत्तरली.

बरोबर उत्तर ऐकून महेशने चकित होऊन विचारले—“बरोबर उत्तर माहीत असूनही लग्नापूर्वीच त्या दिवशी तू उत्तर का नाही दिलंस?”

“तुम्ही मापूर्वी जे दिन प्रदन विचारलं त्यांची बरोबर उत्तर ऐकून चेहरा असा केळत की जसे काही तुम्ही हारले जात

माहात. शेवटचा प्रदन असा थाटात विचारलात की कमीत कमी बा शेवटच्या अन्नाने तरी सगुला चीत करू. तो पर्यंत माझी खात्री होऊन चुकली होती की मी तुम्हाला पसन्त आहे. आणि तुम्ही नक्कीच बाश्वाचो छन कराल. म्हणूनच मी संवटो असा अभिनय केला की जसं काही तुमच्या प्रस्नाचं उत्तर मला देता येत नाही; धाक असा प्रकार मी तुम्हाला जय मिळवून दिला! आम्हा बायकांना नेहमी असं वाटतं की आपला पती आपल्यापेक्षा बरचड असावा.” गौरीने आपली हुशारी सांगितली.

बायकोची बुद्धिमत्ता व चतुराई यावर प्रसन्न होऊन महेश म्हणाला—“म्हणजे काचा अर्थ असा, की मीच हारलो! होय ना?”

“सला काय नाहीत? तुम्ही जिकून हारलात की हारून जिकलात-तुम्हालाच माहीत ते!” गौरी छानत म्हणाली.

महेश संतोषाने म्हणाला—“मी हारून ही जिकलोच आहे. परीक्षेत हारलो पण दुला जिकलं ना!”

विश्वनाथ नावाचा एक वेळ रोगनिदान आणि औषधोपचार करण्यात फारच प्रसिद्ध होता. 'फुलाची पाकळी' म्हणूनही तो रोग्यांकडून फारशी रक्कम घेत नसे. एके दिवशी माझ्यावरून त्याने आपल्या पुर्वजांचे वाडपत्राचे धनुष खाली काढले. सहज चाळून पहात असताना 'नेत्रलेपन' नावाच्या औषधासंबंधीच्या मजकुराने त्याचे लक्ष वेधून घेतले. औषध वनवण्याची कुति त्याला आकर्षक वाटली. 'हे औषध डोळ्यात घातल्याने जमिनीच्या गर्भात असणाऱ्या वस्तु स्पष्ट दिसतात' असा उल्लेख त्यात होता.

कुतूहल म्हणून विश्वनाथने त्यात आवश्यक असणाऱ्या सर्व पाळं-मुळं जमवली आणि खळात कुटून त्याने तो नेत्र-लेप तयार केला. नंतर पंधात ङ्हिह्याप्रमाणे रविवारी येणाऱ्या अमावास्याला त्याने तो

लेप काजळाप्रमाणे आपल्या डोळ्यात घातला अन् वावावाहेर घेत होता, तिकडे तो निघून गेला. तिचे जमिनीतल्या सर्व वस्तु त्याला स्पष्ट दिसू लागल्या! एका जागी हिरव्या मैदानात पुरुषभर खोलीवर त्याला सोन्याच्या ताण्यांनी भरलेल्या हुंड्या दिसल्या! ही जमीन तिथल्या जमीनदार जगतसिंह याची होती. जगतसिंहाला ही खबर त्याच्या निश्चय करून सुणेसाठी त्या जागेवर एक काठी रोवून ठेवून विश्वनाथ घरी आला. त्या दिवशी रात्री त्याला हुबेत तरंगत असलेले एक भूत दिसले!

विश्वनाथ प्रथम जरा घाबरलाच, पण पुन्हा आपलं धैर्य एकवटून त्याने विचारले— "कोण आहेस तू? माझ्याशी तुझं काय काम आहे?"

त्याच्या कडे रोवून पहात भूत म्हणाले— "ओहो, तू जसा काही इतका मोठ्यावाचता

आहेस की मी कोण आहे हे तुला कळतच नाही! हं. मी आहे भूत, साधसुधं मध्ये अगदी अतिशय चुपचात जालोचं भूत आहे मी! काय नेत्रशास्त्रा संकमी चर्चा करायला आलोय असं समजणोय की काय तू? या गावच्या सीमेवरच्या ओसाड जमिनीत आज एक काठी रोवून आला आहेस की नाही ते सांग!"

"मग काय, हा काय काही अपराध केला होय मी? सहज म्हणूनच काठी रोवली मी!" विश्वनाथने मोठेपणा पांघरत म्हटले.

हे उत्तर ऐकून विश्वनाथकडे झोळे पाडून वपत भूत म्हणाले— "तू काय कसचू वचतो आहेस काय मला? जमिनीत सोन्याच्या ताण्यांच्या हुंड्या लपलेल्या आहेत याचा तू कसातरी पत्ता लायला आहेस. पण लक्षात ठेव, तुला मी खजिना दिसला आहे, तो मी माझ्या वारसासाठीच जमिनीत गाडून ठेवला आहे. माझा नातू माधव यालाच ते धन मिळायला हवं. जर आणखी कोणी ते हडपु पाहील तर मी त्याचा सर्वनाश करून टाकीन, समजलास?" अशी दटावणी देऊन भूत अदृश्य झाले.

भुताची धमकी मिळान्यावरही विश्वनाथ कुठील पावरला नाही. पण माता त्याच्या-

पुढे एक घर्मसंकट उभं राहिलं भुताच्या म्हणण्याप्रमाणे कोण्या एका काठी ती जमीन माधवच्या आज्या-पणज्यांची होती. पण आपली मालकी असल्या काळात त्यांनी सर्व स्वावर-जंगम इस्टेट विकून टाकली अन् ते कंगाल झाले! अशा प्रकारे आता ती जमीन जमीनदार जगतसिंह याच्या ताब्यात आली होती. तेव्हा आता तो खजिना जमिनीचा मालक जगतसिंहाला न देता माधवला देवचणं त्याच्याला धरून होणार नाही! काय करावं आता? रात्रभर विचारा विश्वनाथ विचार करीत राहिला अन् खेवटी त्याने स्वतःचीच एक निर्णय घेतला.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी पाच खेर चणे, एक शिवलिंग, एक कुदळ व फावडे इतक्या वस्तु पेऊन तो त्या मैदानात पोचला. तिथे खोचलेल्या काठीपासून थोड्या अंतरावर त्याने बीड-दोन फूट खोल सड्डा खोदला; त्यात जगोदर आली चणे घालून त्याने त्यावर शिवलिंग ठेवले अन् वरून माती लोटून सड्डा वृजवून जमीन सारखी कळन टाकली आणि घरी निवून आला.

त्या दिवशी संध्याकाळपर्यंत शिवलिंगाचा अर्धा भाग जमिनीच्या बाहेर मिघाला. ते पाहून एका माणसाने ती वार्ता गावात पोचवली. सगळ्या भावा! मैदानात 'शिव-शंकराचे अवतरण झाले' असे म्हणत गावकरी तेथे जाऊन शिवलिंगाची दृष्टा करू लागले.

जानली योजना सकल होत आहे असे पाहून विश्वनाथला फारच आनंद झाला. गावातल्या चार वडिलधाऱ्या लोकांना बरीचर बेऊन तो जमीनदाराकडे गेला. सर्व हकीकत ऐकून जमीनदारही फार खुश

झाला. तो म्हणाला-"जेथे शंकराचे अवतरण झाले ती जमीन देवाचीच झाली असं मी मानतो. तेथे मन्दिर बांधण्यासाठी मी ते सर्व मैदान दक्षिण वेऊन टाकतो. बांधकामासाठी पहिली जमिनीही माझ्या-कडूनच घ्या." असे म्हणून भरपूर धन आणि जमिनीचा दस्तावेजही त्याने या लोकांच्या हवाली केला.

त्या वडिलधाऱ्या लोकांसमक्षच जिथे सजिना लपलेला होता त्याच जागी किहीर खोदवण्याची व्यवस्था दिवनाथने केली. मजुरांनी खोदायला सुरुवात केली, लोकाय? तिथे त्यांना खजिना सापडला! लोकांनीही 'ईश्वराची लीला' असेच मानले!

खजिनातून मिळालेल्या वनाच्या साह्याने इतकीच महत्त्वातच तेथे एक सुन्दर शिवमन्दिर उभे राहिले! दूरवर एका चिन्हेच्या झाडात राहणारे ते भूत हा सर्व तमाशा मुकाट्याने पहात राहिले! वैद्याच्या बुद्धिमत्तेने आश्चर्यचकित होऊन ते काहीच करू शकना!

[२]

दुसऱ्या दिवशी धीरसिंह परत आला, तेव्हा सुलोचनेने त्याला बसायला वासन दिले, आणि ती म्हणाली-"दुधून पश्चिम दिशेला तीस योजनांच्या अंतरावर एक नदी वहाते. त्या नदीचं पाणी नेहमीच रक्ताच्या रंगानं असतं. ती नदी कुठे उगम पावते? आणि तिचं पाणी रक्तवर्ण का वसतं?—हाच माझा दुसरा प्रश्न."

या प्रश्नाचे उत्तर देण्याकरता धीर-सिंहाने सुलोचनेकडून नऊ दिवसांची मुदत मागून घेतली आणि धोंड्यावर स्वार होऊन तो दक्षिण दिशेला निघाला, जाता जाता तो एका जंगलात येऊन पोचला. त्या

थाला दिसली! धोंड्यावरून नदीकिनार्याने तो उगमाकडे वाटू लागला. सूर्यास्ताच्या वेळी अखेर तो एका डोंगरावरील सरां-वरापासी येऊन पोचला.

त्याच्या असे लक्षात झाले की हा पाण्यातून रक्त झिरपत आहे! सरोवराच्या मध्यावर कसलेसे झाड उभे होते आणि झाडाच्या काढांना स्थितीची अंशव्यप्ति मिळत होती! त्या टांगलेल्या मुडक्यातूनच मधून मधून रक्ताच्या धारा पाण्यात मिश्रळत होत्या!

आश्चर्यचकित होऊन धीरसिंह ते दृश्य पहातच राहिला; आणि तेवढ्यात भोव-ताली अंधार दाटला हे ही त्याच्या लक्षात

"सांदेला"

आले नाही. पण क्षणभरातच तो सारा आसमंत एका विचित्रशा प्रकारे भरून गेला! झाडांच्या फांटांवर लोंबणारी ती मुंडकी धीरसिंहाकडे पाहून खदाखदा हसू लागली! नंतर एक एक करत ती सर्व मुंडकी फांदीपासून सटकून पाण्यात पडली. सगळींच्या सगळी सर्व मुंडकी खाली पडल्यानंतर त्या सरोवरातले रक्त अदृश्य झाले आणि तेथे एक अद्भुत महाल शिस्सू लागला! महालाच्या बाहेर एका विशाल दालनाच्या मध्यभागी एक रत्नजडित सिंहासन होते. थोड्या वेळाने तखत्रांच्या मधे बंदाप्रमाणे शोभणारी एक अनुपम लावण्यावती तरुणी आपल्या अनेक सख्या-

समवेत हळूहळू पावले टाकत तेथे आली आणि सिंहासनावर बसली.

तांबडतीव काही दासी मिष्टान्न भरलेली ताटे घेऊन आल्या आणि त्यांनी ताटे मांडली. त्या स्त्रियांनी धीरसिंहालाही भोजनासाठी बोलावले. धीरसिंह खवळ आऊन एका वासनावर बसला. जेवता जेवता त्याने विचारले-“तुम्ही कोण आहात? ही सर्व काय जादू आहे?”

हा प्रश्न त्याने अनेकदा विचारला पण कोणीच त्याला उत्तर दिले नाही. जेवणा-नंतर त्या सर्व स्त्रियांनी धीरसिंहाला घेरले आणि वहाटेपर्यंत त्यांनी नृत्य-नयन करून त्याला रिझवले. परंतु सकाळ होताच तो महाल अदृश्य झाला अन् त्यासरोवरस्य त्या सर्व स्त्रिया मुंडक्यांच्या रूपात रक्त-सरोवराच्या मध्यावर असलेल्या झाडाळा लटकू लागल्या!

या रहस्याचा पता लावण्याच्या उद्देशाने धीरसिंहाने घारी बाजूंना बारकाईने आपली नजर फिरवली. परंतु त्याच्या टप्प्यात त्याला एकही सजीव प्राणी आढळला नाही. आता तो पुन्हा सरळ पवित्र दिशेकडे वाळू लागला. अशा प्रकारे थोडे पुढे गेल्यावर त्याला एक गुहा दिसली त्याने गुहेत डोकावून पाहिले, तेव्हा एक मुनि बोंबे मिटून ध्यान करीत बसलेले

त्याला दिसले. धीरसिंहाने आत शिरून साधु-महाराजांना भक्तिपूर्वक इष्टवत घेतला.

डोळे उघडून मुनींनी धीरसिंहाची चौकशी केली, त्याच्या आगमनाचे कारण विचारले. धीरसिंहाने तत्किंत्तु दाहिली सांगितली आणि म्हणजे-“आपली कृपा झाली तर माझे काम खूपच सुलभ होईल!”

“वत्सा, हू ज्या स्त्रिया पाहिल्यास त्यातली सर्वांत सुंदर असणारी तरुणी सुनन्दिनी. ती अग्निकुंभ नावाच्या एका जादुगाराची भाची होय. उपर झाल्यावर सुनन्दिनीने एका लहणाशी विवाह करण्याची इच्छा प्रदर्शित केली. परन्तु अग्निकुंभाला ते स्वच्छ पस्यत नव्हते अन् रागाने त्याने सुनन्दिनीला तिच्या सख्यांसह आपल्या मायावाळात अडकवले. जति-कुंभाच्या मृत्यूनंतरच सुनन्दिनीला त्या रक्त-सरोवरातील झाडाच्या फांदीपासून मुक्ती प्राप्त होईल.” मुनीमहाराज म्हणाले.

“मुनिवर, आपला आशिर्वाद मिळाला तर मी सुनन्दिनीला मुक्त करू शकेन.” धीरसिंहाने इच्छा प्रदर्शित केली.

“अग्निकुंभाचा संहार करण्याची शक्ति तुझ्यात तत्कोच आहे बेटा! पण तो महाभूर आणि घूर्त मानिक आहे. त्याच्या इच्छाळाचा तुझ्यावर काही परिणाम

होऊ नये. म्हणून मी तुला एक मन्त्र देतो. तु काया, वाचा, मनाने आणि भक्तिपूर्वक तो मन्त्र अपलास की त्या जादुगाराचा सहज पराभव करू शकशील.” असे म्हणून साधु महाराजांनी धीरसिंहाच्या कानात मन्त्रोपदेश केला.

धीरसिंहाने कृतज्ञतेने मुनींना पुन्हा साष्टांग प्रणिपात केला. मुनीने धीरसिंहाला डोळे मिटायला सांगून त्याच्या मस्तकावर आपल्या दगडाचा स्पर्श केला. थोड्या वेळाने धीरसिंहाने डोळे उघडून पाहिले, तर आपण एका शयनकुंभी पर्वताच्या पायथ्याशी उभे आहोत असे त्याला आढळले! सर्व पर्वत विचित्रविचित्र फुलांनी

जांसेवा

२३

आकल्यामुळे मोठा सुंदर दिसत होता! धीरसिंहाने विचार केला—अग्निकुम्भाच्या ज्या दुर्गावद्दल मूनि बोलले होते तो दुर्ग बहुधा माच पर्वतावर असावा! धीरसिंह पर्वत चढू लागला. तीच वाय-सिंह मया-नक गर्जना करीत त्याच्यावर तुटून पडले. परंतु जराही बिचलित न होता त्याने मुनींनी दिलेला मन्त्र तीनदा उचलला. बस, त्यानंतर एकही जनावर स्वाच्या बाटे गेले नाही.

आणखी थोडे पुढे गेल्यावर त्याचे पाप एकाएकी जमिनीला चिकटून बसले अन् पुढाच्या प्रयत्न करूनही ते मुर्तेनात त्याला वाटले हे काम जाडूचेच असले पाहिजे,

म्हणून पुन्हा त्याने मन्त्र उचलताच पाप मुटले अन् तो परत नेहमीप्रमाणे चालू लागला.

त्या पर्वतावरील आपल्या दुर्गात बसलेल्या अग्निकुम्भाने आपली ताडपत्रे उघडून पाहिली तेव्हा त्याने धीरसिंह आपल्या दिशेने नेत असलेला पाहिला. धीरसिंह आपल्या किल्ल्यात प्रवेश करू शकला तर आपल्या शिवाला धोका आहे हे त्याने कोळखले व आपल्या मायाविद्येच्या शक्तीने त्याने एक खोटी मुनन्दिनी व तिच्या मंत्रिणी निर्माण केल्या.

स्मितहास्य करीत ही माया-मुनन्दिनी आपल्या सख्यांसमवेत धीरसिंहाला भेटायला गेली. तिला तिथे पहाताच धीरसिंह आश्चर्याने म्हणाला—“रक्त-सरोवरातल्या रक्षा बिचित्र आज्ञाकर लटकणाऱ्या तुम्ही साम्राजणी इतक्या खोड्या अवदीत इथे कशा काम पोचलात?”

“ही सर्व तर माझ्या मामाची कृपा! त्याने आमच्यावर कृपा करून आम्हा सर्व-जणींना आपल्या साम्राज्यातून मुक्त केले आहे. चलो, आमच्याबरोबर येऊन भोजन कर.” माया-मुनन्दिनीने हसत हसत आग्रह केला.

तिच्या बोलण्यावर विश्वास ठेऊन धीरसिंह तिच्या भागे चालू लागला. गोड गोड बोकल माया-मुनन्दिनीने धीरसिंहाला

एक सादक पेय प्यायला दिले. ते पित्तच ती बेहोष होऊन खाली पडला! मुनन्दिनीने त्याला तावडतोव बन्दी केले. अन् त्याला घेऊन जाऊन अग्निसिंहाच्या हवाली केले.

अग्निसिंहाने ओरडून आपल्या सेवकांना आज्ञा दिली—“बांधा या दुष्टाचे हात-पाय अन् बा त्याला ज्वाला-कूपत केवून!”

इतक्यात धीरसिंह सावध झाला अन् आपल्याला फसवले गेले हे त्याच्या लक्षात आले! त्याने तावडतोव भुनीचे स्मरण करून मात्र जपला आणि त्यामुळे घड-घडून पेटत असलेल्या ज्वाला-कूपत पडूनही तो जिवंत राहिला. एकाद्या पुष्पशय्येवरून उठून यावे, तद्वात् तो त्या ज्वाला-कूपतून नालत बाहेर आला!

यानंतर धीरसिंहाला कैद करून तुळगात डांबण्याची आज्ञा अग्निकुम्भाने आपल्या सेवकांना दिली. तुळगात गेल्यावर त्याच रात्री तिथला पहारेकरी कडपाकर याच्याशी त्याने मैत्री करून घेतली.

बोलण्याच्या ओघात त्याला कळले की हा पहारेकरीही अग्निकुम्भाचा शत्रूच आहे. त्याला हे ही कळले की मुनन्दिनी खरे तर

या कडपाकरशीच विवाह करू इच्छित होती! धीरसिंह पहारेकऱ्याला म्हणाला—

“तू भला तुर्गातून मुक्त केलस तर मी अग्निकुम्भाचा संहार करून तुझा व मुनन्दिनीचा विवाह घडवून आणीन.”

“तुला वाटत तितकं हे काम सोप नाही. अग्निकुम्भ अत्यन्त क्रूर अन् मायावी आहे.

या पर्वतावरचा हा सुरक्षित किल्ला हीच काही त्याची एकमेव आगा नव्हे! त्याने आपल्या मायाशक्तीने या पहाडापासून तीस हजार फुट उंचीवर एक मेघमण्डळ निर्माण करून ठेवले आहे. जेव्हा जेव्हा त्याला काही धोका वाटेल तेव्हा तो या मेघमण्डळात जाऊन बसतो. अन् मग त्याच्याजवळ कोणी कसे पोचू शकेल?" कळणाकरने त्याला माहिती दिली.

"एव कुणाचा का होईना, दुष्टपणा फार काळ चालू शकत नाही. जी माणसं धर्मासाठी, न्यायासाठी लढतात, त्यांचा पराभव कधीही होत नाही. तू मला अगोदर नुसंग्यांचे दार उघडून बाहेर काढ,

नंतर इथून अग्निकुम्भाच्या किल्ल्याचा रस्ता दाखव; पुढील काम माझे मी पाहून घेईन." धीरसिंह म्हणाला.

धीरसिंहाचे बोलणे ऐकून कळणाकर फार खुश झाला. त्याने तुरुंगाचे दार उघडले अन् धीरसिंहाला बरोबर घेऊन तो किल्ल्याची वाट चालू लागला. रस्त्यात त्यांना कित्येक वृक्ष दिसले. ते दाखवून कळणाकर म्हणाला—"हे काही खरेचुरे वृक्ष नव्हेत. अग्निकुम्भाची सामना द्यायला जो जो माणसं आली, त्या सर्वांना त्याने आपल्या मन्त्र-शक्तीने वृक्षांचे रूप दिले."

यावर धीरसिंहाचे मुतीचे स्मरण करून मनात दहळण केली की 'अग्निकुम्भाची माया नष्ट होऊन हे सर्व वृक्ष पुनश्च आपले मूळ रूप धारण करील.' आणि त्याचे मन्त्र जपला, काय आश्चर्य! ताबडतोब ते सर्व वृक्ष माणसांच्या रूपात परिवर्तित झाले! ते सर्व मोठ्या उरसाहाने शिपायांसारखे धीरसिंहाच्या माने मागे चालू लागले.

आपल्या दुर्गात ताडपत्रे पहात बसलेल्या अग्निकुम्भाने ओळखले की धीरसिंह सैन्य जमवून आपल्यावर हल्ला करायला येत आहे! त्याने आपल्या मेघसामर्थ्याने तिगला सारा आसमन्त अंधकारमय बनवून टाकला. त्याचबरोबर तो सवन्ध पर्वत

धरधरू लागला! हा अचानक झालेला बदल पाहून सैनिक घाबरून हाहा-कार करू लागले. धीरसिंहाने मन्त्र जपल्यावर पर्वत स्थिर झाला आणि हळूहळू अचारी हद्द लागला.

यानंतर अग्निकुम्भाने भावत्या माया-शक्तीने सैन्यात संघर्षवृष्टि केली, आपोआप्याला निर्माण केल्या, पण धीरसिंहानेही दरवेळी आपल्या मर्याने परिस्थिति पूर्ववत् केली. शेवटी निरुपाय होऊन अग्निकुम्भ दुर्गातून अदृश्य होऊन मेघमण्डळाकडे पळून गेला.

धीरसिंहाचे सैनिक त्याच्या किल्ल्यात पोचले. आत सोमाचे महाल अन् सुन्दर बगीचे ठिकठिकाणी विखुरलेले होते. दुर्ग

तसा निर्जन होता पण खाण्याचे पदार्थ मात्र अनेक ठिकाणी ठेवलेले आढळले. धीरसिंहाचे मुकेले सैनिक रमा पदार्थावर तुटून पडले. परन्तु घोड्याच वेळात ते श्रवण नेहोरा होऊन गळ्ये. धीरसिंहाने जवळच्या तलावातून पाणी आणून त्यावर मन्त्र पुढला अन् ते पाणी तगळ्या सैनिकां-वर शिंपडताच ते सावध होऊन उठून बसले—अशू काय आताच शोपेतून उठून बसत आहेत!

यानंतर कळणाकरला बरोबर घेऊन धीरसिंह किल्ल्याच्या बाहेर आला आणि एका खडकावर बसून आकाशाकडे वहात तो 'अग्निकुम्भाने मेघमण्डळ कोसळून बगीचे ठिकठिकाणी विखुरलेले होते. दुर्ग पडले!' अशी इच्छा करून मन्त्र जपु

लावला. बोटबाज वेळात भयानक आवाज करीत येथमधून मोडून त्याचे वृक्षारो तुकडे होऊन ते जमिनीवर कोसळले. त्याबरोबरच आपल्या अनुयायांसहित अग्निकुम्भही जाली कोसळून सर्वजण मरून गेले!

हे पाहून सर्वजण आनन्दाने तानू गाऊ लागले! वानतर धीरसिंहाने काही सैन्यांनी कुर्बाने पहारेकरी म्हणून नियुक्ति केली आणि स्वतः कलगाकरला बरोबर घेऊन रक्त-सरोवराकडे निघाला परंतु इतक्यात स्वतः, सुनन्दिनीच आपल्या मैत्रिणींना बरोबर घेऊन कुर्बाकडे येताना दिसली. जादुगार अग्निकुम्भाच्या मृत्यू-बरोबरच त्याची जादुही ताद्रीशी झाली होती.

सुनन्दिनी निकट येऊन पोचताच धीर-सिंह तिला म्हणाला-“सुनीच्या आशिर्वादाचे मी अग्निकुम्भाचा वध करण्यात सफल झालो आहे. त्यामुळेच रक्त-सरो-वराला तू पुन्हा शोक शक्ती आहेस. आता

तू आपला इच्छित वर कळवाकर माघमयी विवाह करून घ्याने रहा.

सुनन्दिनीच मोठ्या आनन्दाने धीरसिंहाने म्हणणे मान्य केले. धीरसिंहाने मोठ्या काटाकाटाने सुनन्दिनीचा विवाह करवा करवा करून दिला. आणि नंतर तेथून निघून साधमहाराजाकडे जाऊन त्याने त्याला अग्राम केला. त्याचा निरोप घेऊन सगळे तो कौशाबीला पोचला.

कौशाबीला पोचल्याबरोबर मुद्राचमकी घेऊन तिला धीरसिंहाने रक्त-सरोवर बद्दलची सर्वे हकीकत सांगितली ते सर्व एकूण सुलोचना म्हणाली-“भाषण व काही सांगितल्यात ते सर्व खरेच आहे कारण मला अशी बाता मिळाली आहे की त्या दुष्ट मान्दिकाचा वध होऊन नदी पूर्ववत् स्वच्छ पावणाने वाहू लागली आहे. आता आपण पुन्हा उद्या जाऊच म्हणजे मी आपणाला माझा निमरा प्रश्न बिभारीन 'असे म्हणून सुलोचनेन धीरसिंहाला सन्मानाने रत्नाना केले (कथना)

बिद्यानाची केशरी

दुर्जनचामी विक्रमादित्य साम्राजाची वरत आला; शाबाशराने श्रेष्ठ उत्तमन त्याने सांभाळत टाकले आणि तेहमीरमाने नील स्त्रीकाकून तो रक्तापाकडे वाहू लागला. हे पाहून त्या क्षणात बावू करजार वेताळ बोले लावला-“राजा, भगदी मनापाहून काम करताना कुण कष्ट सहन करण्याची शक्ती केवळ ज्ञानी आणि धिक्की माग-सांभाळतच असते असे नव्हे. तरी शक्ती मुळे मागवताही वस्तू शकते तू या दोहो-पैकी कोणत्या वर्गात मोडतोस गावदल मी साशंक आहे, 'ज्ञानी' म्हणून वश प्राप्त केलेल्या एका स्वामी इतमाची गोष्ट मी तुला सांगतो. तू गोष्ट ऐक म्हणजे तुला आपल्या कष्टाचा विवर पडेल.”

वेताळ गोष्ट सांगू लागला-“बिद्यानन्द योगी नामाच्या एका पंडिताने कोसल

राजधानीच्या सीमेंबर आपला गुरूकुल आशय लुळ केला त्याची खरी प्रसिद्धी होती की-त्याच्या शिकवणुकीमुळे एकादा मुलं ही ज्ञानी बनून जातो.

या कोसल राजाला दोन राण्या होत्या. कोसल्या राणीचा पुत्र विजय हा बतिसय बुद्धिमान मुलगा होता. होळ्या वर्षाच्या वषातच तो सर्व प्रकारच्या विद्येत पारंगत बनला. परन्तु घाकट्या राणीचा अजय माव फार लाडावल्यामुळे कोणत्याही विद्येत कुशल बनू शकला नाही.

एके दिवशी घाकट्या राणीने राजाकडे तक्रार केली-“माझ्या लाडावण्यामुळेच अजय मुलं बनला आहे, ही गोष्ट मी मान्य

करते. दरवेळी विजयशी तुलना करून माझ्या अजयचा अपमान केला जातो हे मला सहन होत नाही हो!” हे बोलताना राणीला रडू फुटले.

घाकट्या राणीचे बोलणे ऐकून कोसल नरेश म्हणाला-“आपल्या करणीचे फळ प्रत्येकाला योगावेच लागते. अजय एक नंबरचा बावळट आहे. शिक्षण कशाची लागता हे ही त्याला माहीत नाही। मी त्याला आता कस बरे सुधारक?”

जरा विचार करून राजा म्हणाला-“आपल्या राजधानीच्या सीमेंबर विद्यानन्द-योगी मावाच्या आचार्यांचा गुरूकुल आशय आहे. अगदी मुलांवरून मूळ विद्याध्यानी ही ते योगता धडाणा करून सोडतात अशी त्यांची कीर्ती माझ्या कानवर आली आहे. पण त्या आश्रमाचे नियम भारी कडक असतात; सर्व प्रकारच्या, सव जातरीच्या विद्याध्यानी तेथे समान वागणूक दिली जाते. राजा, रंक इत्यादि सर्व भेद विसरून सर्वांना आश्रमाच्या नियमांचे सारखेच पालन करावे लागते. यासाठीच मी विजयलाही त्या आश्रमात पाठवायचा विचार कधी केला नाही. आश्चर्य काय, पण आपल्या राजधानीच्या संपन्न परिवारां-वेकी कोणीही आपल्या मुलांना त्या आश्र-मात धासाठीच पाठवत नाहीत तुला काय

वाटते, आपला अजय त्या आश्रमाचे नियम पाळू शकेल?”

“महाराज, आपण अजयबरोबर विजय-लाही त्या आश्रमात पाठवावे, मीठ्या भावाकडे पाहून तोही विनयशील बनेल अस केल्याने त्याला अस ही वाटभार नाही की आपण तात्कायक वाहोत, म्हणून आपल्यालाच फनत या आश्रमात पाठवण्यात आलं आहे.” राणीने सुचवले.

राणीची ही सूचना शक्य करून राजाने आपले दोन्ही पुत्र विद्यानन्द योगींच्या गुरूकुलात पाठवून दिले.

बोडे पिवस गेल्यावर एक दिवस मुलांची प्रगति पाहण्यासाठी योगी राजांना बरोबर घेऊन राजा गुरूकुलात गेला तिथे अजयला मोठ्या आनंदात असलेला पाहून राजा-राणी आश्चर्यात पडले राजाने प्रेमाने अजयला विचारले “डेड गुरूकुलातल जीवन तुला कस काय वाटत?”

‘विद्यानन्द बोली महान् ज्ञानी आहेत त्यांच्या सात्रिण्यात राहून मला शिक्षणाची गोडी वाटू लागली आहे. दूतर विद्यार्थी अनेक वर्षे घालवून जी शास्त्रे शिकतात ती सर्व शास्त्रे वरील एक या हिसाबाने मी शिकून घेतली. मी सर्व शास्त्रांचे अध्ययन केवळ दोन आठवड्यात संपवले!’ अजयने आनंदाने उत्तर दिले

घाकट्या राणीने असं होऊन म्हटले “तू जी शास्त्रे शिकलास त्याचं सार बोकवतास सांग ना बंटा!”

“आई, तुला ती ज्ञान कलायची नाहीत गुरूजीकडून शिकलल्या सपनिषदा-तल्या गोष्टी मात्र मी तुला फुरसतीच्या वेळी सांगेन प्रत्येक गोष्टीत एक एक तात्पर्य आहे असे म्हणून अजयने लगेच काही गोष्टी सांगितल्या त्या सर्व गोष्टी स्वतःला फार शहाणे समजल्यामुळे स्तरां कडून अपमानित व्हावे लागलेल्या मुलं माणसाच्या सवंधाटल्या ह्र्दया

गोष्टी ऐकून उद्द्विग्न झालेल्या मीठ्या राणीने अजयला विचारले-“बरे, तुला

दादा दिसत नाही कुठं तो? त्याचं शिक्षण कसं काय चालू आहे?"

"आता मी ज्या गोष्टी सांगितल्या ना, त्या गोष्टी माझ्याबरोबरच गुरूजींनी दादाका बुद्धी सांगितल्या. मला असं कळलं की कथा कथन जालेल्या सर्वच विज्ञानांना गुरूजी या गोष्टी सांगल्या, पण त्या ऐकून दादा मान अगदी निरास झाला! त्याला म्हणजे असं जाणवलं की आपल्याजवळ तर काहीच ज्ञान नाही खूप शिकायला हवं अजून आपल्याला! त्यामुळे तो नेहमी अभ्यासातच गडलेला असतो तेव्हापर्यंत!" अजयने विजयची माहिती दिली बिली अजयचं उत्तर ऐकून राजाला आश्चर्य

बाटलं आणि त्याने विजयला बोलावणे पाठवले. विजयला यायला जरा वेळच लागला. त्याचा उदास चेहरा पाहून राजाने विचारलं "तू खर काळवीत दिसतोस बंदा! काय तालं? भायरी मालंलं कळतही तू आम्हाला भेटायला का नाही जाऊन?" आपल्या जिल्ह्याला प्रणाम करून विजय म्हणाला—"पिताजी, राजवाड्यात अंतःपुरात राहून आपल्या गुरूंकडून मी जे काही शिकलो तेच ज्ञान सधे असं समजून बला जणू गवई झाला! मला तर अजून खूप शिकायला हवं उबकरच राज्याचा भार सांभाळायचा आहे. त्यामुळे निवृत्त त्या वेळाचा उपभोग करून मला सर्व विद्या शिकायच्या आहेत! मी त्यामुळे आज-

काळ आपल्या गुरूंवरून वेळाचा एक क्षणही वाया चालवत नाही!" एवढ्यात विद्यानंद गुरूजी तिथं पोचले. ते म्हणाले-"महाराज, आपल्या आगमनाची वार्ता मला जरा उशीरानेच मिळाली. मी पुत्राभर्ना करण्यात मग्न होतां म्हणून उशीर झाला मायला! क्षमा करावी, साक्षात शिष्यांकडून आपल्या आचरणाकरिता काही उणीव तर वाही ना राहिली?" आचार्यांना अभिवादन करून राजाने आपल्या मुलाची हकिकत सांगून म्हणलं "मला वाटलं होतं त्यापेक्षा ही स्थिति अगदीच निराळी आहे! सांच्या शिलषा-वद्दल आपलं म्हणणं काय आहे?"

"महाराज, विजय दोन वर्षे माझ्या जखळ राहिला तर तो सर्व शास्त्रात पारंगत झाल्याच प्रमाणपर्यंत मी देऊ शकेन हे प्रमाणपर्यंत नाळगणारा विद्यार्थी मक्ति वेदमंत्र न व्यावहारिक ज्ञानातही दक्ष आहे असे सर्वत्र मानले जाते" "मग अजयवद्दल काय?" राजाने विचारलं. "दा! अजयची प्रज्ञा तर असामान्य आहे! विद्याभ्यासासाठी त्याला कोणाही गुरूची आवश्यकता नाही. त्याला शिकवायला माझी बुद्धिमत्ता तर अगदीच तोकडी आहे! आपण त्याला आजच घरी जेऊन नाऊ शकता!" विद्यानंद योगीनी राजाला उत्तर दिले.

विद्यानन्दयोगीना बाणखी काही विचारचे असे राजाला वाटले, पण तो गप्पच राहिला आणि अजयला घेऊन राजधानीला परतला."

इतकी गोष्ट सांगून वेताळाने विचारले- 'राजा, सगळ्या लोकांकडून प्रशंसा मिळवलेला हा विद्यानन्द योगी स्वार्थी वाटतो की नाही? अजयला सहानुभूती जन्म एकपाठी वगैरे म्हणण्यात काही तरी गोंम असावी. माझा संशय आहे की अजयला त्याने आपली काही दिवस आपल्याचकड ठेवले असते तर विषेच्या बाबतीत त्याने भावी राजा विजय याला मागे सारले असते, पण आजारीच्या मनात भविष्यात राजगुरू म्हणून खूप पसा मिळवायची स्वार्थभावना प्रबळ झालेली होती, म्हणूनच त्यांनी अजयला पुढे शिकवायला नकार दिला.'-हा शोकेच उत्तर माहुरीत असूनही दिवस नाहीस तर तुम्हा मस्तकाचे तुकडे तुकडे होऊन पडलीस."

विक्रमादित्याने यावर उत्तर दिले-
एका राजपुत्राला त्याच्या पित्यासमोर

मुख म्हणून उचलून वाडणे अनुचित होय! म्हणूनच ही गोष्ट विद्यानन्दयोगींनी राजाला त्याला समजेल अशा नेताने युक्तीने सादली. अजय कदाचित एकपाठी असलेली परमपुत्रापासूनच तो दुर्लभ आहे त्याला मूल लोकांच्या गोष्टी सांगितल्या पण त्या ऐकूनही अजयला कळले नाही की- आपणही त्या दृष्टिकोनात एक आहोत! दोन वाडवड्यात संवशास्त्र-पारंगत झाला तर ही इतरांना सतावू शकते. तो राजपुत्र आहे म्हणूनच त्याचा अहंकार इतरांच्या वाखाणाय कारणीभूत होईल म्हणून विद्या शिकण्याची त्याची पात्रताच नाही तेव्हा भयान्त निस्वार्थ बुद्धीने आणि राज्यकल्याणाचा विचार करूनच विद्यानन्द योगींनी अजयला विद्यादान करण्याचे आग्रह केले आहे.

अशा प्रकारे राजाचे मीन भंग होण्याचे वेतळ प्रेमसह जडूच होऊन पुन्हा त्या साड्यावर जाऊन बसला.

(कल्पित)

गायींची वाटणी

एका गावाने बर्मदास नावाचा एक धनवान सापूस रहात असे. आपला अतलाळ जवळ आकला ओळखून त्याने आपले मुलगे शिवराम व नारायण यांना बोलावून म्हटले- 'हे पहा! माझ्या मृत्यू नंतर तुमळीच्या तोडबासकट ही सर्व संपत्ति तुम्ही दोघे सारखी वाटून घ्या

पित्याच्या मृत्यू नंतर त्या दोघांनी सर्व संपत्तीचे अगदी सारखे दोन भाग केले. सर्व इस्टेट सारखी वाटली गेली, पण आता तेरा गावी राहिल्या त्या कशा सारख्या राहून घ्याय्या हे काही त्यांना कळना.

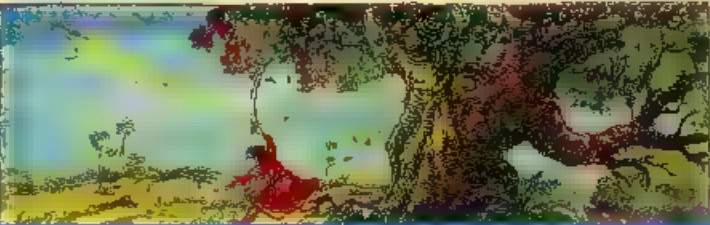
त्यांच्या अडचणीची माहिती झाल्यावरून गंगाधरशास्त्री नावाचा एक ब्राह्मण त्यांच्या घरी गळा आणि म्हणाला- 'मुलांनी, मला वाटतं की तुम्ही आपल्या बांडलाच्या धाडानिमित्त सोदात कराल तुम्ही एक गाय मला दान दिली तर तुमच्या वडि-

लांच्या आत्म्याला शांति मिळेल गायीच्या वाटणीची तुमची अडचणही दूर होईल!'

शिवराम अन् नारायण यांनी ब्राह्मणाची सूचना अमान्य करीत म्हटले- 'दान-बौद्ध देण्यावर काही आमचा विश्वास नाही आम्हाला वाटतं की तुम्ही फक्त करून पैसा मिळवावा

गंगाधरशास्त्री म्हणाले- "की जर केवळ दानावरच आपण लावून बसला असतो तर तुमच्यासारखे अधिकांस अश्रद्धा लोक रहात असलेल्या या गावात मला अगणित अशाचपणात असतं मी आपल्या बुद्धीच्या जोरावर लोकांच्या अडचणी सोडवून त्यांचा मेहनताना मिळवत असतो सोबदला मिळणार असेल तर तुमची गायीच्या वाटणीची अडचणही मी सोडवून देईन

"सांगा काय ह्या सोबदला तुम्हाला?" शिवराम अन् नारायणने विचारले

'एक गाय' गंगाधरशास्त्री म्हणाले
'अहाहा! तुम्हाला एक गाय दिली की
हिजोव बरोबर होईलच मुळी! यात तुमची
बुद्धिमत्ता ती काय?' दोघांनी म्हणाले
'मी तुमच्याकडून अगोदर गाय न
वेता वाटणी करून देईन आणि मगच
आपला मेहनताना घेईन मग तर झाल?'
गंगाधरशास्त्रींनी जापली अट सांगितली.
आता शिवराम आणि नारायणचं
कुतूहल वाढलं, दोघा भावांनी खूप डोकं
झाडवलं. पण गंगाधरशास्त्री काय युक्ति
करवार हे काही त्यांच्या लक्षात येईना!
ते म्हणाले- "टीक आहे म्हणताना म्हणून
तुम्हाला गाय विल्पावरही आम्हाला दोघांना
गायी सारख्या सरस्वती मिळाल्या नाहिजेत."
"माग्य आहे पत्ता आता माझी गाय
तुमच्या गायीच्या संस्थेत मिळवा. थोडा
गायी झाल्या एकूण? म्हणजेच तुम्हा
दोघांना प्रत्येकी सात सात गायी मिळतील.
आता वाटणी बरोबर सारकी न?" गंगा
धरशास्त्रींनी विचारलं.

"आता तुम्हाला आता एक गाय दिली
की आमची वाटणी सारखी कशी हुईल?"
दोघांनी एका स्वरात विचारलं.
"सला एक गाय विल्पावर तुमच्या
जवळ बाराच गायी राहतील ना! आता
अडचण काय?" गंगाधरशास्त्री म्हणाले
"मग तुम्ही जी गाय दिली तिचं
काय?" दोघांनी आपली अडचण मांडली.
"मी तुम्हाला माझी गाय देऊन नाही
टाकली काही! केवळ वाटणीच्या सोयी-
साठी मी तिला तुमच्या गायीत मिसळले."
गंगाधरशास्त्री म्हणाले.
गंगाधरशास्त्रींचा हा विवादा ऐकून
दोघेही भाऊ जोरजोराने हसू लागले.
गंगाधरशास्त्रींना एक गाय देत ते म्हणाले-
"ही गाय आम्ही तुम्हाला मेहनताना
म्हणून नाही देत आहोत, तर तुमचे पातुनं
अन् बुद्धिमत्तेवरून बघीस म्हणून देत
आहोत, समजेल?"
गंगाधरशास्त्री मोठ्या सुधीने गाय
घेऊन बरी निघून गेले.

नाबोबा पुरवणी - ५

ज्ञानाचा खजिना

या महिन्याचे इतिहासप्रसिद्ध व्यक्तित्व

राजा राममोहन

बादबहा झाडवई आणि शेवट सुमनाचमल यांचा
बोरेला मुसका दाश विजोड यांचा प्राय २० मार्च
१६१५ रोजी झाला. बडिलाने हा बुलावर कोर
लेच आणि ही खडा जाणवत काळालीच सोळा
विद्वान ही होते। सगळी गांठी कुळम ही एक
धर्माची निरासराही भावो असे त्यांना वाटे.
ई.स १६५३ मध्ये झाडवई जेन्हा आचार्य
पडला तेन्हा दारा त्याच्याबद्दल होता, बडिलाने
मृत्युनंतर हीच राज-विहायनावर बसवार कधी
असेला होती. पण झाडवईचा धावला मुसका
जोरमजेम याने आपला दोन भावांना हारा
विजोड भडकावले. बाळब त्याने हलु झाले आणि
त्यांच्याशी ओके लढायेत त्याला हार खावी
लागली. सग त्याने पुरावामा जाण्याचा विचार
केला. बाहेत ती बीवज प्रतिकाच्या बांधवासा
गेली. पडलाने एकाच स्थाना जीव बाचवला होता.
उरी इथ मलिकने त्याला जीवपणेबाण्या सह-
काण्याच्या हुवाली केले. जीवपणेबाण्या त्याला
सोमनाच्या ताम्याव विले त्यांनी त्याला काकिर
डरबस आणि मृत्युची शिक्षा दिली.

तो कोण?

आपल्या देवात अनेक वर्षे प्रमथ केव्हा-
नंतर एक विद्वान आपली नवरी प्रतिकाच
केले पोपला. त्याने नोकरी कर्माचा तंत्रह
केला होता आणि आपल्या कर्माचला
राजांना त्या बाळून दाखविल्याची त्याची
इच्छा होती। पण राजाना त्या ऐकल्यात
कधी स्वारस्य घाटे नाही. ती मुकाटयाने
राजाच्या दरबारातून बाहेर पडला एक
एकान्त स्थान पाहून त्याने आपली धर्म
हस्तमिळिते अग्नि कुशात जाळायला
सुवात केवी जेन्हा राजाला हे समजले
तेन्हा तो स्थाना परावृत्त करण्याबाडी
धावत आला. पण होपर्मत सात प्रागापैकी
सहा आनीच्या भडय-स्थानी पडले होते
सातवा भाग फक्त वाचला मूलत ज्या
भाषेत या कथा लिहिलेल्या होत्या ती
मसमा आता दस्तिलवान नाही त्या
कथांचे नंतर संस्कृत मध्ये केलेले भाषान्तर
उपलब्ध आहे

तो विद्वान कोण?

पृष्ठ ८ पहा

विज्ञानातील गंमत

सुचना:

स्वयंपाकघरात वापरल्या जाणाऱ्या एकाद्या पिठमय पदार्थावर जाकोटिनेचे काही वेळ टाकता आणि त्याला जो निळा चोथळा देत येतो तो गहू. ही पिठमय पदार्थाची परीक्षा आहे काय पहायची हे समजून घेता, घानाचा तुकडा अथवा एकाद्या खाद्य पदार्थावर काढ जायोजित टाका कशात पिठमय पदार्थ आहे हे वाता तुम्ही सांगू शकता ? कच्च्या वटाटोपासारख्या ताजा पदार्थ अवघड तर तो सुकवून घेत तुम्हाला थोड्याच ताब्यात, अथवा याच प्रमाणात तुमच्या घरीच्या कागदाचा तुकडा, नर्ममाणवजाचा एकदा कापून अथवा एकाद्या सातत्या काप्या गुळगुळीत चमकत्या फागदावर बांधाजित टाकून पहा

पिठमय पदार्थाची परीक्षा

काय होते आणि का ?

गहूदा, गीठ थ पिठाचे बनवलेले खाद्य पदार्थ (जव्हावरपासं ब्रेड) तसेच घडीचा कापव व विट्टो कागद यात पिठमय पदार्थ आहेत असे दिसते, पण जूतपत्राचा कापव आणि चमकत्या गुळगुळीत कागदात त्याचे अस्तित्व दिसत नाही. जूतपत्राचा कापव गुळगुळीत बनविण्यासाठी काही विशेष प्रमाणा वापर केला जात नाही, पण चमकत्या कागदात यात अशा इत्यादी उपयोग केलेला असतो. वहीचा कापव अथवा विट्टो कागदात पिठमय पदार्थ असतो हे तुमच्या लक्षात येईल.

खाद्य-पदार्थांचे काही गुण वास्तविक अथवा चडीने लक्षात येतात. पिठमय पदार्थाचे अस्तित्व अशा रीतीने कदा कदा का ? मक्याच्या पिठाचा वास येऊन किंवा वाळून पडून घट घरे !

पिठमय पदार्थ पदार्थापूर्वी साखरेच्या स्वरूपात बघताना, आणि सागत्या तोंडात सुटणारी साखर हा एक पाचक द्रव आहे. म्हणूनच पिठमय पदार्थाचे काही तांदळा बराच वेळ राहिले तर त्याची साखर बनते. तुम्ही पानाचा एक तुकडा तोंडात ठेवून पहा, काही मिनिटांची ही थोडा थोडा तगू लागेल. तुम्हाला असं जाणवलं का ?

जगातील मास्तर्ये

डायना देवीचे मन्दिर

एशिया मायबरच्या पश्चिम किनाऱ्यावर एफेसस नावाचे वैभवसंपन्न नगर बसलेले होते. त्यात बसलेल्या मध्य मन्दिरामुळेच या नगराला महत्त्व प्राप्त झाले होते हे डायना देवीचे मन्दिर होते. (ग्रीक भाषेत तिळा जाटमिष असे म्हणत असत) असे म्हटले जाते की एफेससमधील कारागीरांच्या काही पिढ्यांनी मिक्रुन २२० वर्षात या मन्दिराचे बांधकाम पुरे केले, दुर्दैवाने रोम साम्राट नीरो याने हे मन्दिर छुटले आणि इतकी सन २६५ मध्ये गॉय लोकाली त्याचा पूर्ण नाशपाट केला !

अलेक्झांडरच्या अभिमानाला आव्हान

मॅसिडोनियाचा राजा फिलिप याचा पुत्र अलेक्झांडर (सिकंदर) स्वतःचा छत्रोछत्र देवाचा पुत्र मानत असे. दुसऱ्या कोणीही मिळवत नाही असे काहीतरी आपल्या नशिबान मिळणार आहे असा लहानपणापासूनच त्याला स्वतः बघून विश्वास वाटत असे. अलेक्झांडरचा जन्म झाला त्याच दिवशी त्याच्या पडिल्लाने लढाईत मोठाच विजय मिळाला, त्यामुळे त्यांनाही वाटे की आपला हा मुलगा म्हणजे विशेष कोणीतरी आहे!

भानवतेचा गुरू म्हणून प्रसिद्ध असणाऱ्या अॅरिस्टॉटलचा विद्यार्थी बनण्याचे भाग्य अलेक्झांडरला लाभले होते. अलेक्झांडर म्हणे—'बहिलांनी मला केवळ जीवनच दिले. परंतु ते जीवन कसे जगावे हे मला माझ्या गुरूने—अॅरिस्टॉटलनेच शिकवले!'

अलेक्झांडरला जगजगता बघायला अॅरिस्टॉटलनेच शिकवले असे म्हणणे कठीण आहे. परंतु, एवढे मात्र खरे की अलेक्झांडरच्या मनात काहीतरी मिळवण्याची भावना अॅरिस्टॉटलनेच जागवली; आणि अलेक्झांडरने ती भावना लढायांच्या द्वारे पुढी केली.

इ. स. पू. चौथ्या शतकातील ही गोष्ट आहे. त्यावेळी पॅर्सिया हा एक शक्तिशाली देश होता. ईरियस राजा हावर राज्य करीत होता. या ईरियसचा अलेक्झांडरने पराभव केला. या विजयाने प्रोत्साहन मिळून अलेक्झांडर आपले सैन्य घेऊन एका मागून एक देश पादाश्रित करीत वास्तव्य

आणि जेवटी इ. स. पू. ३२६ मध्ये तो हिन्दुस्तानात वास्तव्य झाला.

इतके वेळ तो फिरका होता, पण प्रचारासारकी उत्तम संस्कृति त्याला कोठही मिळाली नव्हती. हिन्दुस्तानात पोचल्यावर प्रथम रुढाई करण्यासारखे त्याला दिसला तो लक्ष्मिलेचा राजा. परंतु या राजाने त्याचे इतक्या वापुसकीने स्वागत केले की अलेक्झांडर भारावूनच गेला! त्याच्यासाठी जागोजाग केलेल्या स्वागत समारंभांना बनेक राजे उपस्थित राहिले. परंतु मुद्दाम अनुपस्थित राहिला तो राजा पुरु (पौरस)! पुरुचे राज्य शंलमण्या कुसुन्या वीरावर होते. त्याने अलेक्झांडरला युद्धाचे आव्हान दिले!

पुरुच्या सैन्याला जपेचा नव्हती जगा. एका बाबली शायी अलेक्झांडरच्या सैन्याने नदी ओलांडली! या हल्ल्याला तोंड देण्यासाठी पुरुने ताबडतोब आपल्या सैन्याची हालचाल सुरू केली. या घनघोर युद्धात आपले अवलंबवळ सर्वच सैनिक मारले आईपयंत पुरु शर्याने चढला. त्याच्या या पैयाचा अलेक्झांडरने फारच चांगला परिणाम झाला. जेवटी जलमी पुरुला जेव्हा अलेक्झांडरसमोर आणले तेव्हा त्याने पुरुला विचारले—'मी तुला कशा प्रकारची वागणूक द्यावी अशी तुम्ही अपेक्षा आहे?' 'एका राजाला अशी वागणूक हवी नाही!' पुरु उत्तरला. अलेक्झांडरने पुरुला त्याच्या राज्यासकट स्वतःच केले आणि ते एकमेकांचे मित्र बनले!

प्राचीन भारतात भटकणती

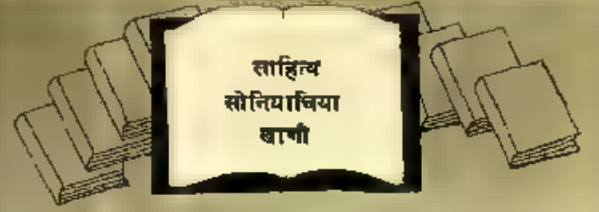
१. एका तरुण भारतीयाने अलेक्झांडरला आपल्या छोट बोलण्याने चिकले होते हा तरुण कोण होता ?
२. या तरुणाने छोट्या घराण्याची स्थापना केली ?
३. त्याचा सन्मानाने व मन्नी कोण होता ?
४. त्याने लिहिलेल्या सुप्रसिद्ध ग्रंथाचे नाव काय ?
५. त्याचे वैशिष्ट्य कोणते ?
६. कनिष्काने आपला दिलेला सुप्रसिद्ध वैद्यशास्त्रज्ञ कोण ?
७. त्याने लिहिलेल्या ग्रंथाचे नाव काय ?
८. कलकत्ता शहराची स्थापना कोणी केली ?
९. शहराच्या उद्घाटनाची तारीख कोणती ?
१०. कलकत्तातील सर्वात जुनी संस्था कोणती ?

आपले सामान्यज्ञान

१. मुक्तेच जन्मलेले कांगारू-शायक आकाराने केवढे असते ?
२. मयाच्या अवघ्या चौथ्या वर्षी सफत अशा संश्लिप्त नाटकाची रचना करणारा कोण ?
३. भुगी किती खोब वाहू शकते ?
४. ओटांग ओटांग म्हणजे काय ?
५. पृथ्वीवर सर्वात कोरडी अशी आवा कोणती ?
६. सूर्याच्या एकूण आकारमानात किती पृथ्वी वसू शकतील ?
७. पृथ्वीवर पडलेल्या उल्कापेकी सर्वात अधिक अजन्माची उल्का कुठे आहे ?
८. मावनाच्या दोन्ही किड्यांमधील भिडून नसांची वांवी किती होईल ?
९. पावशांच्या वाण्यात न्झर्टमिन असते काय ?
१०. ३५ डिसेंबर हा दिवस क्रिस्तास म्हणून साजरा करण्याची पद्धत मेशु शिस्तान्या ज्ञानामासूनच सुरू झाली काय ?

... १०. १०. १०. १०. १०. १०. १०. १०. १०. १०.

साहित्य सोनियाचिया खाणी

१. रत्ननाथक साहित्यासाठी ठरलेल्या भारतीय राष्ट्रीय पुरस्काराचे नाव काय ?
२. हा पुरस्कार देणाऱ्या संस्थेचे नाव काय ?
३. याच प्रकारच्या दुसऱ्या दोन सस्यांची नावे कोणती ?
४. भारताचे कोणते पतप्रधान सुप्रसिद्ध लेखकही होते ?
५. त्याचे तीन प्रमुख ग्रंथ कोणते ?
६. रवीन्द्रनाथ टागोर यांना साहित्याबद्दल नोबेल पुरस्कार केव्हा मिळाला ?
७. कोणत्या पुस्तकासाठी त्यांना हे बक्षित मिळाले ?
८. कोणत्या भारतीय-पोर्तुगीज तरुण कवीचे इंग्रजीत सुरेख काव्यरचना केली ?
९. महात्मा राष्ट्रवादी पुढारी लोकमान्य टिळक यांनी लिहिलेल्या प्रसिद्ध पुस्तकाचे नाव काय ?

.....१०. १०. १०. १०. १०. १०. १०. १०. १०. १०.

सर्व भारतीय भाषांचा एक शब्द शिकू या !

भराठी : हृदय			
आसामी . हृदय	कन्नड . हृदय	संस्कृत . हृदयम्	
बंगाली . हृदय	काश्मिरी . दिल	सिन्धी . दिली, हिया	
इंग्रजी . हार्ट	मल्याळी . हृदयम्	तमिळ . इवयम्	
गुजराती . ह्रद, हृदय	उडिया . हृदय	तेलुगू . गुण्ड	
हिन्दी . हृदय, दिल	पंजाबी . हिरका, दिल	उर्दू . दिल समीर	

- * कि आईबाप भीखारुंधी गलतीसे सर खाने भूलही दीर्घाबुद्धी हूँकि बापगौर गहरी
- * कि आश्चर्यम तब्येतोला बाँड बसते
- * कि स्वप्ने रसहीन जगसाव.

० दीर्घाव्युत्थापना धावरीतन नीतायने, तर धोषकार्य असे सांगते की या दोन्हीचा काहीही संबंध नाही

० व्यावस्थिकीनये धृष केंजरी अक्षरात ह्यासुद्धे परिणामत अरीत्यतर्पेता उभयतांत मिळते

० ती रंपीध वधु राक्षसरा

ती कोण?

इतिहासः

१. चन्द्रगुप्त
२. सीमा शराणा.
३. तौलियस विन्सा चाण्डियस.
४. साकेतसिंह
५. चाण्ड्याय व सम्राज्यादिह चन्द्रगुप्तमौर्य दिग्विजय केकेस्य प्रशासित पश्चिम भारत.
६. बरह.
७. बरक साहिब
८. राज नारसीह
९. ३४ आगस्त १९२०.
१०. दशरथभावाकरोंक नारसिंहजीवे

१ पाठ्य ग्रन्थ. परन्तु पूर्ण खण्ड
होरिपर्यंत से शास्त्रक अर्थीच्चा शरीररसा
असलेच्चा विशदीतच रहाते.

२. बोधोदासीनता का एक विद्वान्प्रमुख
३. कलात्मक चित्रण का प्रभाव
४. प्राचीन कालीन साहित्य
५. चित्रों के माध्यम से कलात्मक चित्रण का प्रभाव
६. चित्रों के माध्यम से कलात्मक चित्रण का प्रभाव
७. चित्रों के माध्यम से कलात्मक चित्रण का प्रभाव
८. चित्रों के माध्यम से कलात्मक चित्रण का प्रभाव
९. चित्रों के माध्यम से कलात्मक चित्रण का प्रभाव
१०. चित्रों के माध्यम से कलात्मक चित्रण का प्रभाव

४. साहित्य अकादेमी पुरस्कारः॥

३. गार्गिष्य अंकुशेभ्यो.
४. अर्वाङ्गित वाक्पथ अर्वाङ्गिणी काशीं क्षणित
कृत्वा अर्वाङ्गिणी.
५. अस्वद्वारहस्तो मेहकः.
६. वाद्वीर्यो वा ओषधः वाग्विज्जिह्वीहोमस्ते
ओषधस्तै दद्वीर्यं आग्निं ब्राम्हन्मवत्तः.
७. अर्वावी सव ११११११११
८. गीताङ्गिनी.
९. इत्थं विरोधिसि.
१०. गीताङ्गिनी.

अठराव्या शतकाचा शीख बादशह फरख्ख वजीर जेठ्ठी काशीर मध्य पैला, तेठ्ठी राजकीर नावाच्या एका ब्राह्मणाशी त्याचा परिचय झाला. ब्राह्मणाचे अनामाच पण्डित हातां ते झुज ज्ञाने अशा दृष्टारे विभाषय मिळालेपरुन हा परिचार काशीर सोडून दिल्लीत स्थायिक झाला. दिल्लीत पुन काळव्याच्या राज्याचार (यंत्र) आचन कर मागला. काळव्याच्या दिल्लीत दहर् खूजतात, खूजून पुन त्यांनी तेथुन खूजून लहने या विभागातील एक गंगार न्हेंक मांना १८६१ मध्ये खेळत हातां त्यांच्या मृत्युनंतर मोतीसाल राजा रम्य हाचा मोतीसालचे पोरेले भाऊ वेदसांग यानी ब्रिटीशांसडे पावत-पोषण कहन त्यांनी लहनाचे मंडे नेले.

मोतीलाल परिवर्तनपूर्वक शिक्षण बकील बनले. त्याच काळात जवाहराबाप्पा हाथकोटाची स्थापना जाली. मोती-लालने जवाहराबाप्पाचा पाऊल लावली बकिली सुरू केली. मोठ्याच काळात त्यांनी ब्रह्मचर्य घेता बिकटपिला शेरले बंधू मरण पावल्यावर मोठी कुटुंबी एकट राहू लागली आणि एकट कुटुंबाची सर्व जबाबदारी मोती-लालने उचलली

मोतीलाल सामान्यतः बत्यन्त उदार-माने वागत असत. एज रागादले म्हणून त्यांचे वर्तन निंद्यतेचे असे. एक दिवशी जवाहरने बडिलांच्या टेबलावर दोन फेन पाहिले. त्यांना वाटून मधीन काही एकाच वेळी दोन पैसांनी मिळीत जाहीत अशा किनार करून त्याने एक पेन कोरले जेव्हा बोरी उघडकीत बाली तेव्हा मोतीलाल हावाने साल झाले आणि त्यांनी जवाहरला बाबतेव चीदाचे रत्न दाखविले

मोतीलालचे अचस्य अपार्य अर्णि त्यांचा एकमेव मुनगा जवाहरलाल फाचा जन्म २८ नोव्हेंबर १८८९ रोजी बापा जवाहरने पिता विवस भार काम करून संज्याकडच्या वेळी आपल्या मित्रांसह हास्य-विनोद करीत बसत. त्यावेळी जवाहरलाल पडेबाप्पा मागून सर्व काही पहात राही आणि मोठ्या मोठ्या जीवन्पद्धतीचे शास्त्राईने अवबोधन करी.

माए बाळ्यावर ही जवाहराच्या बनाव बडिनांसह मोठा कुटुंबी निवधि झाला नाही त्याने कनात विचार केला-बडिनां व सांगता मी पैर चोरली, तेव्हा त्यांनी मला केनेली बिशा योग्यच म्हणली पाहिले जवाहराची आई त्यांच्यांनी जसमान प्रसवने व बापुसकीने मला तर तेव्हाची आपल्या मुलाचा दायभाग व महा-भारतरीस मोष्टी सांगत असे

एकादा मोतीलाल भास रंगाचे मख रीत अक्षता जवाहरने पाहिले आणि भावत बाळग जाहीता बातांनी दिली-‘जाई म, पिताजी एस्त रीत वाहेत बब!’ मुलाचा भीजेवण पाहून आई स्वकम-राची बनीसच्या बनाव म्हणली.

एद वर्षी जवाहराचा बाढविकत मोठ्या घातात काजरो केला जाई. त्याच्या साठी मजे कपडे बनविले जात. एका मोठ्या दर्याच्या एका पारबघाल लातां बसविले जाई आणि दुसऱ्या पारबघाल मळू अपमा लसाम बाव्या घालून त्याचे वजन केले जाई. बग हा कस्तु परिवाराचा बाढव्या जात. मोठ्या जवाहरला माटे की हू बाढविकत कदाचन एकदाच का बरे वेळी ?

जवाहरलाब आपल्या एका वैनिंग भिन्नाच्या मधतीने मोठ्यावर बघायला बिकला, एक दिवशी तो एकटाच मोठ्यावर बसून बाहेर गेला आणि खाली पडला मोठा एकटाच करी पडला.

त्यावेळी मोठीलाब बागते नातेनाडेक व भित्त बांडणीसाठी एका मेजवानीच्या व्यवस्थेत गुंतेते होते जवाहरला न प्रवाच मोठा एकटा आलेला पाहून सर्व जण एकजण बाबरले सर्व जण त्याच्या जोडघास जाही दिवांगत धावत बाहेर पडले

जेवढी छोट्या जवाहरला एकटाच पायी पेताना पाहून सर्वांना सुप आनन्द ज्ञाना. जवाहरलाच तेव्हा मोठे आनन्दाने वेळां या खंबेची चर्चा होई, तेव्हा ते म्हणत—'त्या दिवशी सर्वांनी माझी बरी प्रशंसा केली की मी जणू एकादे प्रबंध सादर करून बरत आलो आहे' (कथन)

कलेची आदर

विरचं शेताचे राजा विविधसेन बाबा

स्वभाव मोठा विविध होता एकदा एकाच गोष्ट त्यांच्या मनात आली की मग ते वेड्यासारखे तिच्या माग लागत

एकदा ते निरनिराळ्या रंगांचे किपण करून एक चित्र रंगविले होते, रविवेळी त्यांचा उपसेनापति आपल्या काही मनितमत कामासाठी त्यांना भेटायला आला राजाच्या सुप करण्याच्या विचाराने तो म्हणाला—'महाराज, आपली चित्रकलेची आवड मला चांगली माहीत आहे थप भाषण इतकी कलापूर्ण चित्रे रेखाटू शकता पायी मला कल्पना नव्हती, ज्या अपूर्व प्रतिभेने आपण ही चित्रे रंगविली, ती केवळ अंत पुरात द्यावीत हे योग्य नाही.'

उपसेनापतीचे बोलणे ऐकून राजाला सुप आनन्द झाला आणि म्हणाला—'मला वाटतं, या सर्व ललित कला श्रीमंत लोकांच्या

उपयोगाच्या आहेत. सामान्य जनता यापासून काय कामवा होणार?'

बाबर उपसेनापतीने आपला विचार सांगितला—'महाराज, कोणत्याही कलेचा अंतिम उद्देश असतो मात्मसंतोष! आपण की चित्रे काढीत आहात, काही चांगल्या चित्रकारांकडून त्यांच्या प्रतिकृति बनवून येऊन साधोन्व जनतेला पर्वंडळ अशा किमतीच्या त्याची विक्री आली पाहिजे याचा परिणाम बसा होईल की प्रजेत कलनिषयी आदर वाढेल, जनमत अभिवृद्धि जाणूत होईल.'

उपसेनापतीच्या लक्षात आले की आपले म्हणून राजाला पटल आहे आणि मग कार्य-सिद्धीच्या आनंदात तो तेथून बाहेर पडला आता विविधसेन आपली चित्रे सामान्य जेजोला कमीत कमी किमतीत कधी उपलब्ध करून देता येतील याबाबत विचार करू

सुखन गण

लागला. दुसऱ्या दिवशी राजाने आपला नवीन माचव वर्षाशी सल्ला-मसलत केली; त्याने आपला विचार सांगितला—“महाराज, भारी किमतीची चित्रे साधारण जमवेला पर्वट्टीक अशा किमतीत विकण्यासाठी आपल्या तिजोरीतून खूप खर्च करावा लागेल. एण दासिबाब मला खंडा आहे ती जशी की सामान्य लोकांचे त्यात काय फायदा होईल बरे? जसा जशी भीति वाटते की या योजनेची अंमल-बजावणी केली तर आपल्या बाकीच्या अनेक योजना जपुन्या राहतील.”

परंतु विचित्रसेनला सव्यावा सल्ला दवला नाही. एक बाढबळ्या अशा राजाने

अनेक चित्रकारांची नियुक्ति केली, मूल्या-मान लाकडी लक्ष्यांवर आपल्या चित्रांच्या नकला तेल-रंगात बनवून घेतल्या आणि अत्यंत कमी किमतीत त्यांच्या विक्रीची व्यवस्था केली

अशा रीतीने एक वर्षाचा काल लोटला. एक दिवशी राजा मंत्र्याला म्हणाला—“मंत्री महाशय, मी चितारलेल्या चित्रांचा जनतेवर काय परिणाम होत आहे हे पाहण्याची माझी इच्छा आहे. आपण जेव पालटून व्यापाऱ्यांच्या सुपात आपल्या देशात भ्रमण करू या कलात्मक वस्तूना विक्री करणाऱ्या दुकानात अनेक कलाप्रेमी बाहक येत असतील. त्यांच्याकडून थला पाहिजे की साहित्यी आपल्याला सहज मिळेल. आवश्यक वाटले तर आपण काही वाटकांशी बोलणे ही कर.”

मंत्री जसा संधीची वाटच पटवत होता. त्याने राजाची योजना एकदम मान्य केली दोघे जण देशाटनाला निघाले

ते रात्रघानीतल्या एका मोठ्या दुकानात पोचले. तिथे अनेक कलात्मक वस्तु आणि निरनिराळ्या चित्रकारांची चित्रे खुशामित होती. विचित्रसेनच्या चित्रांचा एक डीग एका कोपऱ्यात त्यांना दिसला.

त्याच वेळी मीठ वयाचा एक असाही दुकानात फिरला आणि म्हणाला—“मी एक

नवीन घर बांधत आहे. आपल्या बराळा दृष्ट लागू नये म्हणून एक चित्र मला खरेदी करायचं आहे. प्रत्येक दुकानदार आपल्या सर्वा किंमत सांगत आहे आपल्या राजा विचित्रसेनाची चित्र मापण फार कमी किमतीत वेता अस ती ऐकलय! म्हणून मला त्याच एकाच चित्र घाल?”

हे ऐकून राजाला आपला जपमान आणखी खाले वाटले राजा तेथून निघालाच, एवढ्यात एका चित्रकाराने प्रवेश केला ति विचारले—“राजा विचित्रसेनची दोत चित्र मला घाल?” अस म्हणून त्याने त्रिशोतून पैसे काढले.

मंत्र्याच्या सक्षात आले की हा कोणी तरी चित्रकार आहे. तो त्याला म्हणाला—“आपण घोर चित्रकार आसल्या राजे-साहेबाची चित्रे खरेदी करीत आहात हे पाहून मला खूप आनंद झाला. मला जस वाटत की आपण आपल्या विद्याभ्यासा चित्रकला शिकवताना खादरी चित्र म्हणून ही शकवीत असाल! आपल्या राजसत्ते-बांबी चित्रे खरोखरीच फार उच्च नमि-दचीची! आपल्या दशाबांतील लोकांना ती निश्चित खूप आवडत असली पाहिजेत.”

चित्रकार यंय स्मित करीत म्हणाला—“एका उत्तम चित्राच्या कलात्मक मूल्याची

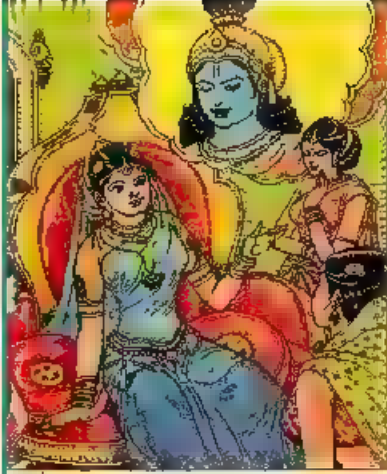

कधी हानि होते हे सोदाहरण दाखविण्या-वाडी मी ही चित्र खरेदी करीत आहे

हे उत्तर ऐकून राजाचं डोकं भगभग लावले. ती तिथून बाहेर पडू पाहणार इतक्यात एक वृद्ध स्त्री दुकानात जागी राजाने चितारलेली चार चित्र खरेदी करून जाऊ लागली.

शिच्या जवळ जाऊन मंत्र्याने विचारले—“बाई, तुम्ही एकदम चार चित्र खरेदी केलीत. जुन्या पिढीतल्या लोकात अजून कलाबाबतची अभिरुचि जिवंत आहे असंच म्हटलं पाहिजे!”

मंत्र्याचं विधान ऐकून म्हातारी लज्जित होऊन म्हणाली—“महाराज, कले

सेवेसाठी काही सेवक नेमले त्यांना आज्ञा दिली की श्रीकृष्णाची कोणत्याही प्रकारे गैरसोय होणार नाही असे पहावे. सर्व पादुष्यांना स्मादिष्ट भोजन देण्यात आले

विवाह समारंभासाठी आलेल्या सर्व राजांनी कृष्णाला आलेल्या पाहून विर-
निराळं तर्क-वितर्क लढविलं. काही जण म्हणाले-“शिष्यापाळ तर कृष्णाचा अतो-
भाऊ आहे म्हणून या लक्षासाठी श्रीकृष्ण
येथे हजर झालेला दिसतोय. पण
श्रीकृष्णाला नियंत्रण तर कोणी पाठविलेले
नाही. अशा परिस्थितीत त्याने का असे
पावे. कोणी ही मानी पुरुष असा नियंत्रणा-

बाबून लग्न-समारंभात येणार नाही. खरे
प्रेम आहे म्हणूनच आला असावा.”

तर काही जणांनी शंका प्रदर्शित केली-
“असं शक्य नाही श्रीकृष्ण हा तर जरासंध
ब शिष्यापाळाचा शत्रु आहे वस असतांना
या सौहेळ्यात श्रीकृष्ण का बरे आला
असावा?”

सर्व यादवांसह श्रीकृष्ण वनल पौंच-
ल्याची बाती जेव्हा रुक्मिणी पर्यंत पोचली
जेव्हा तिला कळक उन्हाळ्यात धरती वर
शीतल वर्षा झाल्याचा भास झाला. तिला
अस्वस्त आनंद झाला. ती मनातल्या मनात
विचार करू लागली-“या संकटकाळी
माझा तडार करण्यासाठीच श्रीकृष्ण येथे
आला आहे, मात जरा ही संशय नाही
अरोखर माझा जन्म कार्त्तिक झाला. माझी
इच्छा पूर्ण झाली. पण मी त्याला प्रत्यक्ष
केव्हा पाहू शकून कोण जाणे?”

रुक्मिणी कृष्णाविषयी विविध कल्पना
करू लागली तिने आपल्या सध्यांना
कृष्णाच्या कथा पुनः पुन्हा ऐकवल्या. आता
तिच्या मनातील दैम्याची जागा उत्साहाने
घेतली. तिकडे कृष्णाच्या मनात ही अन्य
कोणते विचार नव्हते, ती केवळ रुक्मिणी-
चेच स्मरण करीत होता रुक्मिणीला
आपण प्रत्यक्ष केव्हा पाहू शकू? तिचे ह्रण
कसे करता येईल? आपल्याशी दोन हात

करायला येणाऱ्या सगळ्या कसे पराजित
करता येईल? रुक्मिणीने मनोमन खरो-
खरोच आपल्याला बरले आहे हे कसे
जाणता येईल?”

श्रीकृष्णाने मनस्त विचार केला-“काही
ही असो, जर रुक्मिणीचे माझ्यावर प्रेम
बलेल, तर खरे बेवत्तांनी बरी मला विरोध
केला तरी मी निश्चित तिला प्राप्त केल्या-
बाबून राहणार नाही.”

होता होता दुसऱ्या दिवसाची सकाळ
उजवली. भ्रमर कमलावर गुंजारम करू
लागले. चक्रवाकांचं अंधत्व संपलं, हुंस
खरोबरात पोहू लागले. कुमुद पुष्पे मल्ल
झाली. सूर्योदय झाला कृष्णास स्नानादि
आटोपून अगावर मलंकार बंदविले. आणि
आपल्या परिचारकासह उत्कृष्ट अंतः-
करणाने विष्णुमगूह सोडून ती रथावर
आसून झाला. रुक्मिणीला पाहण्याची
नलवती इच्छा त्याच्या मनात बर करून
होती

इकडे राजमहालात रुक्मिणीच्या सख्यांनी
तिला श्रुणवित केले. सर्व साज-सज्जा
संपल्यावर रुक्मिणी सोन्याच्या पालखीन
बसली. गावा बाहेर गौरी देवीच्या मंदिरात
जाऊन गौरीची पूजा करण्यासाठी आपल्या
सख्यांसह ती निघाली. मंदिराजवळ आल्या-
वर ती पालखीतून झाली उतरली व

आपल्या त्रेत्रिणीसह तिने मंदिरात प्रवेश
केला. गौरी देवीला प्रणाम करून तिने
प्रार्थना केली-“माते, माझ्यावर कृपा कर.
ते श्रीकृष्णच मला पति म्हणून मिळायेत
असे कर, आतां तुझ्या कृपेवरच सर्व
अवलंबून आहे.”

गौरी मातेची पूजा करून रुक्मिणी
मंदिराच्या बाहेर आली. बराबर त्याच
वेळी श्रीकृष्णाने तिथे प्रवेश केला आणि
रुक्मिणीला पहिल्या प्रथम पाहिलं. त्याला
वाटलं साक्षात् क्षीरसगरातून रुक्मिणी
अवतीर्ण झाली आहे! त्याला असं ही
वाटलं की जसावेवाच्या सृष्टीत वस अनुभव
लावण्य तिन्ही लोकी सापडणं कठिण आहे।

श्रीकृष्णाने जाता पर्यंत रुक्मिणी सबधी जे काही एकल हात त्या बांधारे तो आपल्यावर नियंत्रण ठेवू शकला होता. पण जाता प्रत्यक्ष कोळ्यांनी तिला पाहिल्यावर ते ही प्रकप झाले नाही. अनंत प्रणयाचा पूर भरून आला. वैभवोपान रुक्मिणीला आपली वनविष्यासाठी योग्य स्थान व वेळ चालून आली. ही संधि हातची गमाविणं म्हणजे निव्वळ मूर्खपणाच !

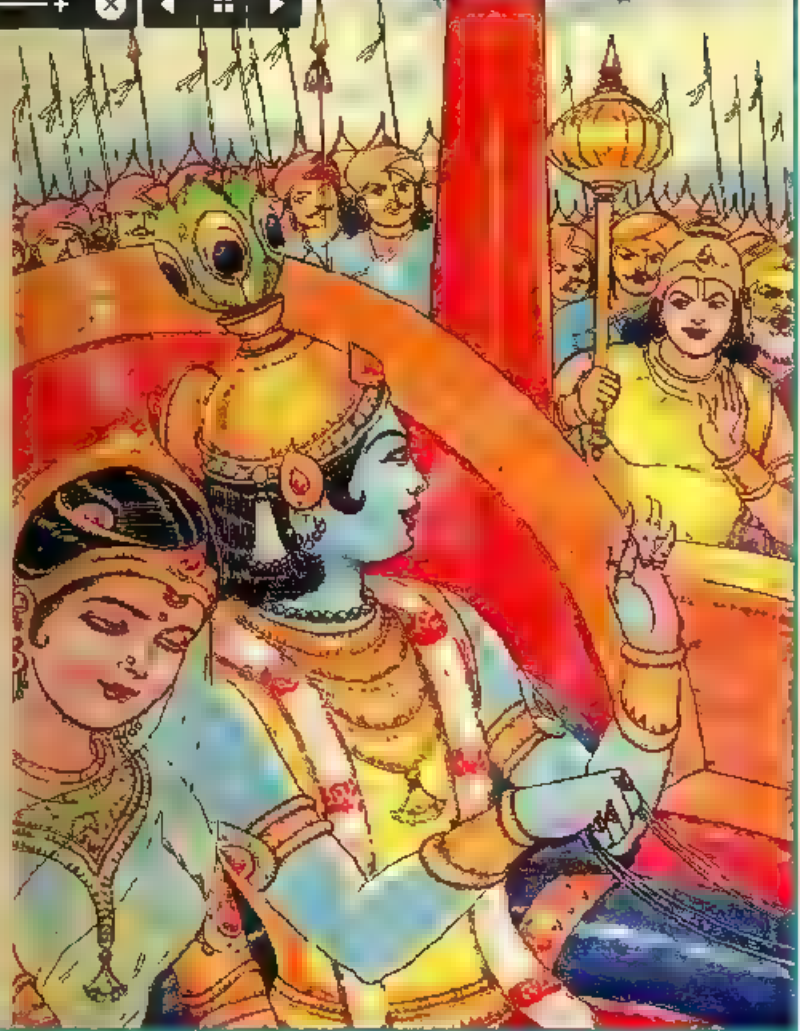
माच वेळी श्रीकृष्णाला रुक्मिणीने पहिल्यांदा पाहिलं. सख्यांनी तिला योगितल-हाच तो कृष्ण ! रुक्मिणीने डोळं बळून कृष्णाला पाहून संतर्क जाज पर्यंत ज्याचं केवळ ध्यान-चिंतन ती करीत राहिली,

तो अचानकपण डीळ्यासमोर यकून उभा ठाकला ! तिला बाबबर्ब घाटले नि ती आनन्द-सागरात बुडू लागली तिचं सर्व शरीर रोमांचित झालं आणि नयनांतून आनन्दासू प्रकळाले समामिस्व थोम्या-प्रमाणे ती आसल्या मात सन्वय झावी तिनी ही स्थिति पाहून सख्यांना भय घाटू लागले.

एवढ्यात बलराम येऊन श्रीकृष्णाला भेटला. श्रीकृष्णाने चौकन्यात आपली बोवना बलरामाला समजाऊन सांगितली श्रीकृष्णाने रुक्मिणीला आलिंगन दिलं आणि तिला उचलून रथांत बसविलं. रुक्मिणीच्या सख्या भाबरून गेल्या. जवळचे सेवक कृष्णावर तुटून पडले. बलरामाने एक मोठा वृक्ष उचलला आणि पुढे यंथारे रथ, हत्ती, घोडे आणि सैनिकांना पळवून लावले.

ही सर्व गडबड पाहताच उध्वसेन, सात्यकी, शतसुम्न, विदूरथ, प्रतेगवित, वृष्णि आदि क्षीर आपल्या दलासह बलरामाचा मवत करायला जाऊन आज त्यांनी श्रीकृष्णाला समजावले-“हे कृष्ण, रुक्मिणीला येऊन तू द्वाकेकडे प्रवाण कर. या लोकांचा समाचार आम्ही घेतो. काळजी नको.”

इकडे दोन्ही पक्षाची लढाई चालू होती, तर तिकडे रुक्मिणीचे अंग-दक्षक व शिल्लक राहिलेल्या वीरांनी रुक्मिणीला पळवून

तेल्याची बाती भोवक, जरासंध, शिवुपाल व त्यांच्या बरोबर असलेल्या सर्व राजांना ऐकवली ही बातमी ऐकून सर्वांनाच मोठे आश्चर्य वाटले. त्यांनी विचार केला—एवढे अतिरंजीत महारंजी इथे असताना केवढे दुःसाहस केले हे श्रीकृष्णाने! काय हा अहंकार?

जरासंधाचे डोळ्यांमधून लाल झाले आणि तो गर्जून उठला—“एका गोप-पुत्राने जगत्-विजयत्याच्या रूपाने मागे आणि माझा ठेव प्रयत्न हाणून पाहिला! हा मी आजही आपली सर्व सेना घेऊन त्याच्यावर हल्ला करायला. जेव्हा तुम्ही सर्व जण माझ्या मदतीला”

“द्वारकेतील लोकना समुद्र एकाद्या किल्ल्यासारखा झाला आहे. कृष्णाने त्यात जरी प्रवेश केला तरी त्याचा व त्याच्या साथीदारांचा संहार करून आणि सारी द्वारका उध्वस्त करून रक्षिणीला परत आणले तरच माझं नाव जरासंध!” अशी उच्च स्वराने त्याने प्रतिज्ञा केली

यावर पौंड्रक वामुदेव जरासंधाला बांधणीत म्हणाला—“जान्ही आपले वैभव बसताना आपण हे परिश्रम कशासाठी घेत आहात? मी स्वतः जाऊन त्या कृष्णाची खांदोळी करून टाकतो आणि जगली पक्ष्यांना खावली मेजवानी देतो! या पृथ्वी-तलावर होत असुन कसे राहू शकतो? ही मूक सुधारण्यासाठी आणि आपणास आत्मिक वैभवासाठी काय माफी सविचालून आलेली आहे! मला जाणखी काय पाहिजे आहे?”

एवढ्यात शिवुपाल एक भारी गवा हाती घेऊन पुढे घेत म्हणाला—“बाबा, कोणीही इथून हलू नका. हा अपमान तर माझा आहे! रक्षिणीची उन्नत करण्यासाठी मी इथे आलो, जन्म झाले हा प्रकार? हा अपमान मी कधीही सहन करणार नाही. या यदेच्या एका ठोशा सरणी तो कृष्ण आणि त्याचे सर्व यादव यांचा संहार करून जरासंधाचा म्रिय सेवक म्हणून अपूर्व यश

मी प्राप्त करणार! कोण सारा क्षत्रिय कुटुंबाच्या बायकोवर नजर ठेवतो? या कृष्णाची होत वृत्ति तर रक्षा. राते-राते नसणाऱ्या पणूच्या साभिध्यात वाढलेला हा कृष्ण त्याच्याकडून बाहून काय अपेक्षा करायची? म्हणून कृष्णाचा वध करून रक्षिणीला परत आणणे हे माझे भावंडं कर्तव्य आहे.”

यानंतर जरासंध व इतर राजे कवच धारण करून रथावर आरोह होऊन युद्धाला सज्ज झाले. शंख-ध्वनि झाला, आणि वाजत-वाजत सर्व सेना थाटात द्वारकेच्या रानात निघाली

धोरणाच वेळात हे सर्व लोक रक्षिणीला घेऊन जाणारा कृष्ण आणि त्याच्या मागे पावणाऱ्या सैन्याबद्दल घेऊन ठेवले. बल-राधाने आपले यादव-वीरांचे सैन्य परत फिरविले आणि जरासंधाच्या सैनिकां बरोबर युद्ध सुरू केले. यादवांनी सेना छोटी होती, तर जरासंधाचे समुद्रासारखे सैन्य! तरीपण धोरणाच वेळात जरासंधाचे बरेच सैनिक मृत्युमुखी पडले दोन्ही बाजूच्या कवलेल्या वीरांनी इंद-युद्ध केले सात्यकी आणि जरासंध यांच्यात तुंबळ युद्ध झाले, चक्रेच नि अकूर यांते मिळून वंजवतगारी सामना केला. शिवुपालने एकाच वेळी तीन यादव वीरांची युद्ध केले

कृतवर्मा आणि पौंड्रक वामुदेव यांच्यात अविषण युद्ध छिडले.

बलरामाने सर्वात अधिक पाऊंचा सहार केला. जरासंधाने तर आपली सर्व शक्ति पणाला लावली. खेवटी गदायुद्धात बल-राधाने जरासंधाला बंधुद्ध करून सोडले. ताबडतोड जरासंधाच्या सारण्याने त्याला रथात बसविले आणि दूर निघून गेला. हे दृश्य पाहून सैन्य ही पळून जाऊ लागले. पळपुष्ट्या सैन्याचा सारण्याने पाठलाग केला सात्यकीने खोरात शंख-ध्वनि केला, तो ऐकून कृष्णाच्या जहात नास की जरासंध हुरला. मग कृष्णाने आपला पांचजख कुकळा

कुण्याने रक्षिणीचे हृदय केवढाही वाता जाणूक करालंय इतरे राने जेव्हा आपल्या पडनातून बाहेर पडले, तेव्हा राक्ष-सहास्राने असलेल्या रक्षिणीलाही ही वातमी समजली. कोपानेशाने त्याने आपले पिता व नातेवाईकां समक्ष राक्षस ब्रतली "युद्धात कुण्याचा संहार करून रक्षिणीला परत आणलं तरच या नगरीत माऊल ठेवीन." मग गव, केशिक ब्रत्याद वीरामा बरोबर मऊन तो युद्धासाठी संज्ज झाला. रक्षिण देशांरीक अनेक राजांसह त्याने द्वारकके कूच केले

त्यांना नर्मदा-तटाकीं समोरून येणारा श्रीकृष्णाचा रथ दिसला. सवर्णा मार्गे टाकून रक्षिणीने अस्त्रधर वेगाने आपला रथ पुढे काढला. कुण्याच्या रथासमोर येऊन त्याने गजेंता केली—“अरे दुसऱ्याच्या आयकोला पळवून नेणारा तू जाशीक कोठे? मी विदर्भ राजाचा पुत्र रक्षि ! आपले प्राण बाचवायचे असतील तर तावडतोव रक्षिणीला मुक्त करून घाला त्वाभीन

भार. माहीतर हो युद्धाला तयार !” असे जावातून करीत रक्षिणीने कुण्यावर बाणांचा वर्षाव केला

कुण्याने लग्नेच रक्षिणीच्या सारथ्याला मारून टाकले आणि रक्षिणीवर बाण सोडायला सुरुवात केली.

रक्षिणीची केविल्याची स्थिति पाहून रक्षिण देशाच्या राजांनी आपल्या मित्राला बरळ आणि श्रीकृष्णा बरोबर उढायला सुरुवात केली. हे सर्व राजे आणि श्रीकृष्ण यांच्या अर्थकर युद्ध सारलं. थोड्याच वेळात युद्धीवर आल्यानंतर रक्षिण पुन्हा दुसऱ्या रथावर हवार होऊन श्रीकृष्णाला भिडला. श्रीकृष्णाने त्याच्या छातीवर तीन बाण सोडले आणि तो पुन्हा वेधुद्ध झाला. धनिनीवर आपल्या भावाला वेधुद्धावस्थेत पडलेला पाहून रक्षिणी निराश कक लागली

श्रीकृष्णाने रक्षिणीला आर्किंगन दिले आणि तिचे शास्त्रधन केले मग श्रीकृष्णाने आपला रथ द्वारकेकडे वळविला.

श्रीकृष्ण इलाज

नजीबासाव अर्घ्य ब्रह्मदेव सावाचा एक तरुण रहात असे. तो आपल्या आनाथी आईला घेऊन नैराकडे गेला तेव्हा पुढचे खोले अगोदरच आलेल्या रोण्यांनी जवळ जवळ भरून गेली होती

ब्रह्मदेव आता वसा खंगळा २५ वर्षांचा साचा होता, पण पोटाचा एकही अर्घ्य स्वतः करण्याची अजून त्याच्यात पात्रता आली नव्हती. अध्यासातही तो कच्चाच होता काम करायचा त्याला वाळस होता त्यामुळे थोडे संयतीला लागून तो जुगार खेळे आणि लहानमोठ्या चोऱ्याही करी अजिकडे काही दिवस जनेल तितक्या लवकर एकादा बांगलासा हात मारून एकदम धीमल बनवण्याचा विचाराने तो होता

आईला नैराकडे न्यावे लागले, त्याच्या आदल्या दिवशीच ब्रह्मदेव गावाच्या एका

रोकाला असलेल्या नलावाजवळ दवा करून बसला होता अंधार पसरण्याच्या वेळी एक माणूस नमका त्या बाजूला आला ब्रह्मदेव सतकन आखाआडून बाहेर आला अन् त्या माणसाच्या छातीवर सुरा टेकून दरडावून म्हणाला— मुकाट्याने तुझ्या हातातली पैली दे माझ्या हाती !”

बाबरून हो माणूस विचारा कापू लागला पैली एकदम खाली टाकून जिवाच्या भीतीने गावाकडे पळून गेला त्या पैलीत चार हजार रुपये होते इतक्या मोठ्या रकमेच काय कराय हे न मुक्क्याने त्यातले सभर रुपये काढून घेऊन बाकी रकमेसकट पैली त्याने तिकल्याच एका चिपेच्या हाताच्या खोलीत दटवून ठेवली.

रात्री ब्रह्मदेव घरी पोचला तर आई घडीताणाने थरथर कापत होती हातात पैसे होते म्हणून तो मोठ्या आनंदविवासाने

म्हणाला-“आई तुला बांगला ओषधी-
पत्तार मिळायला हवा. वैद्याकडे घेऊन
जाईन”

घाब विचाराने ती दुसऱ्या दिवशी
आपल्या आईला वैद्याकडे घेऊन आला
नंतर आईला वैद्याकडे सोडून थोडा वेळ
तो गावातल्या गल्लीपासून फिरत राहिला
आणि नंतर वैद्याकडे परत आला. सौपर्यंत
सबै रोगी आपापल्या घरी निघून गेले.

त्याची आई आपले हातपाय झाडत
होती आणि वैद्यकृपा तिची नाडी तपासत
होते! “वैद्यमहाराज, काय झालं आईला
माझ्या?” असे विचारत ब्रह्मदत्त बटकाव
आईच्या जवळ जाऊन बसला आणि त्याने
तिचे दोन्ही हात आपल्या हातात घेतले.

तू या म्हातारीचा मुलगा होय” बरा
वेळेनर आलाच. मुझ्या आईच्या अंगात
आडच्या धंदार झाला आहे उलथन
विस्तवात तापवून तिच्या अंगाला डाम
द्यायला हवा” वैद्य म्हणाला

इतक्यात वैद्याचा नोकर तापलेल उलथन
घेऊन आला. ब्रह्मदत्तने आपल्या आईचे
हात आपल्या हातात घट्ट पकडून धरले.
परंतु वैद्याने आईच्या हातावर डग
झापल्या एवजी ब्रह्मदत्तच्या हातावरून
डायले? त्याबरोबर वेदनंत ब्रह्मदत्त जोरात
किवाळला.

“अरेरे, काकी धूक झाली माझ्या
हातून! गेमका आवल्या वेळी मुझाच हात
मये आला बघ डग बरोबर मुझ्या

आईला हातावर बसला असता तर जगळी
नसती ती? वैद्य म्हणाला.

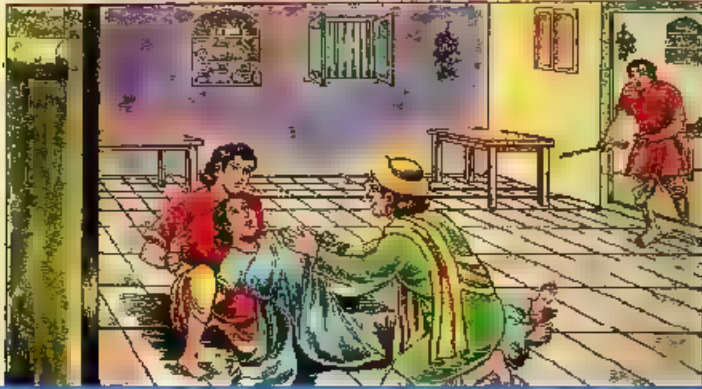
हातावरचा डग अन् आईचा मृत्युवांमुळे
ब्रह्मदत्त जगू वेढाय झाला त्याने एकदम
वैद्याची गर्दन पकडली आणि ती ओरडू
लागला-“तू माझ्या आईला मारलेस तू
वेद्य नाही, मारेकरी आहेस मारेकरी”

कसेतसे ब्रह्मदत्ताला दूर सारीत वैद्य
म्हणाला-“आजपर्यंत मला वाटत होतं
की तू कर्तत बोरच आहेस, पण आता मला
कळून चुकलं की तू जुनीही आहेस, काळ
तू एका माणसाने घन लुटलेस, ते घन
मिनाया एका भाषाने शास्त्रा लेकीच्या
लप्यासाठी आपली जमीन विकून उभं केले
होत! आता आपलं लग्न होण अशक्य, हे

ओळखून त्या पोरीने विहीरीत डडी मारून
जीव दिला तिचा अग्नि संस्कार करायला
ही जवळ पैसे नसल्यामुळे तो बाप आई-
धाई रडत बसला आहे, कळलं? तू एक
लग्न मोडलेस म्हणूनच तुझ्या हाताला हा
डग लागला जन हा डगच तुझ्या आईच्या
मरण्याला कारण झाला!”

वैद्याच्या तोंडून हा गोष्टी ऐकून
ब्रह्मदत्ताला आपल्या कृत्याचा पश्चाताप
वाटू लागला. जी एक चोरी केली त्याच्या
पश्चात्तापाने त्याचे हृदय धडू लागले!

त्यान परतून उठून वैद्याचे पाव धरले
आणि म्हणाला-“त्या मुलीच्या प्रापाच्या
श्रापानेच माझ्या आईला मृत्युमुखात
कोटल, मी आता खूप वेदूनत करून पैसे

कमबीन आणि तुमची की घेऊन येईन तेव्हाच माझ्या आईच्या आत्म्याला शांति मिळेल' इतके बोलून ती तेवून बाहेर पडला.

ब्रह्मचर्य नाहेर पडल्याबरोबर त्याची आई उठून बसली अन् बैचाला म्हणाली— "महाराज, माझा मुलगा नोऱ्या करतो हे सत्या आत्तापर्यंत माहीतच नव्हतं! आध्यात्मिक योष्य इलाख करून माझ्या पोसाचं हृदय-परिवर्तन केलेत!"

"आपण जो दुलाब केला त्याने याचं सन बदलेल की नाही याबद्दल शकाच होती माझ्या मनात! त्या शकंमुळच मी त्याच्या हाताला त्यांगला पारचकून डाग दिला! आता त्या डागाचा इलाख मी फुकट करीन' हसत हसत बैच बोलला.

नोपर्यंत जातल्या खोलीत बसलेला बैचाचा नातेवाईक बाहेर आला आणि बैचाला म्हणाला "हे बरं झालं की ब्रह्मचर्य आईला घेऊन तुझ्याकडे आला तेव्हा हाच माझं वन चोरणारा माणूस आहे' असं मी

बरोबर ओळखल आणि तिघांनी मिळून बनवलेली योजनाही छान सकल झाली पण ही लक्षाच्या मुलीच्या आत्महत्याचं गोष्ट तू कशासाठी घुमडलीस?"

ब्रह्मचर्य सन विरचलाच म्हणून मी ती कल्पित कथा रचला' असं सांगून बैच हसू लागला.

पेक्षाची घेली घेऊन परत येत असल्या ब्रह्मचर्याने त्याच्या या गोष्टी भेकल्या आणि त्यांच्या समोर येत तो म्हणाला—

"सर्वांच्या दुष्टीने बोर म्हणून जगण्यापेक्षा मी सरण पत्करीन म'झ्या आईने जिवंत हाऊन माझाही पुनजन्म घडवला आ माझ्यापुन आठ्ठाकीणगा मोडून खूप मेहनत करून पैसा कमवीत असं म्हणून पैसाच्या येली स्थाने वैराच्य नातेवाईकांच्या हाती सोपवली.

ब्रह्मचर्याच हृदयपरिवर्तन घडलल पाहून त्याची आई, बैच व त्याचा नातेवाईकही खूप खूष झाले दोघांनीही ज्ञान अचकून त्याला मनापासून आशिर्वाद दिला.

माझा

एका गावात दोन व्हावारे रहता असत त्यातला एक फोर दुष्ट माणूस होता आणि दुसरा फारच सज्जन होता एका नववर्षादिवसी दोघांची भेट आली.

"अरे रात्री मी स्वप्नात पाहिलं की माझं भाय आकाशानतं माझ्यावर कोसळतयं!" सज्जन म्हणतारा सांगू लागला.

'अरे, कायचयंच आहे! मीही रात्री माझ्या भाव्याकडल स्वप्न पाहिलं! पण माझं भाय्य मग जमिनीतून वर आलं!' दुष्ट म्हणतारा म्हणाला.

"पाह, कुणाचं नशीब कस दिसतयं ते!" असं म्हणून सज्जन म्हणतारा आपल्या बरी निघून गेला.

काही दिवस निघून गेले. पंधीचें दिवस संपत आले. सज्जन व्हाताऱ्याने विचार केल्या—'आजचा दिवस शुभ आहे, शेताचं

काम आजच सुरू करावं!" अन् कुवळ-फावडं घेऊन तो जपल्या शेतात गेला आणि त्याने जमीन कोदायका सुरवात केली त्याला जमिनीत मोहोरानी भरलेली कळवी दिसली.

"हो सजिना तर बिच्याऱ्या त्या म्हाताऱ्याचा असणार!" असा विचार करून तो त्या दुष्ट म्हाताऱ्याच्या घरी गेला—'अहो महाराज, तुमचं भाय्य मला सापडलंय पहा! बिच्याऱ्या कळशीवरून मोहोरा अन् मापी आहेत माझ्या शेतात जाऊन आपला कबिता भाकत प्या बरं का!" असे त्याला सांगून सज्जन म्हणतारा जायल्या घरी गेला.

घरी पोचल्यावर प्रथम त्यानं सगळी हकीकत आपल्या बायकोला सांगितली अन् म्हणाला—"माझ्या शेतात बुद्ध धन सापडलंय असं जेव्हा मी त्याला सांगितलं ना, तेव्हा

तो फारच खूब झाला! म्हणाना त्यांनी ती कळवी आपल्या बरी मुळा मेली असेल वच!"

"हे तुम्ही फारच चांगले केलेत हे!" बायकोने कोतुकच केले त्याने!

इतक्या अवधीत तो पुष्ट म्हातारा सज्जन म्हातान्याच्या घेतात गेला नुकतीच नव्य केलेली ही बाया सापडायला त्याला फक्त पडले नाहीत. बरजी माती पुर करंताच त्याला कळवी मिळाली. मोठ्या आतुरतेने त्याने शाकण काढले, तो काय! कळवीत मोहोरा अन् नाण्याऐवजी नेटोळ घालून वसलेले साप त्याला विसले!"

हे पाहून पुष्ट म्हातारा जोकासं घरचक लागला!

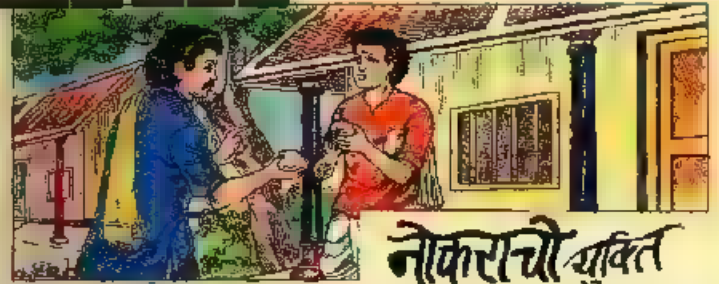
"बदमाश, माझ्याखी दगडाजी केले काय! मी आता चांगलाच बडा शिकवतो बरबमजीला, मातोस कुठं!" असे म्हणून पुष्ट म्हातारा ती कळवी बन्द करून आपल्या घरी घेऊन गेला

त्याच रात्री तो पुष्ट या सज्जनाच्या घरी पोचला, तिथी लावून त्याच्या घराच्या

छतावर पोचला अन् त्याने घुराच्या विमणी-तून आत डोकावून पाहिले, सज्जन भाणूस नुलीकड पाठ करून जंग शेकत आठवा झालेला होता. आपल्याला फसवून आरा-भात धंग बंकत पडलेल्या म्हातान्याला पाहताच पुष्टाचा राग पुन्हा भडकून उठला. त्याने हलूच कळवीचे शाकण काढून ती उलटी घळून घुराडवातून आत सोडून दिली!

एव कुष्टाने विचार केला होता, तस काहीच घडले नाही! सापाऐवजी त्या सज्जन म्हातान्याभोक्ती मोहोरा अन् तांब्याचा वर्षाव झाला! त्याने मोठ्या झुशीने आपल्या म्हातारीला उठवून म्हटलं— "वाहिलं! माझ स्वप्न खरं झालं, माझं भाष्य आसमानातलं फोसलंल वच माझ्यावर!"

शानंतर त्या सज्जन म्हातान्याच्या जीवनात दारिद्र्याची छायाही कधी पडली नाही! मोठ्या सुखाने त्याने आपले उर्वरित जामुप्य घालवले.

नोकरीची शक्ति

एका गावात एक सामान्य शेतकरी रहात असे. तो बऱ्याचारी होता, म्हणून त्याने घरकामासाठी एक स्वयंपाकी ठेवला. तो स्वयंपाक करण्यात कुशल होता

एका वर्षी आग्याचा सोडन आला शेतकरी एकदा आपल्या कामावर जात होता, त्याला एक वाळखीचा माणूस भेटला तो म्हणाला— "कार चांगल्या जातीचे आहे जो मागवरून आहेत तुला वच होन फळ देतो, घेऊन जा खाऊन पहा, काय छान स्वाद आहे!" शेतकऱ्याच्या हाती बीन उत्तम आहे आले तो आपल्या घरी आला. स्वयंपाक्याच्या हातात आहे देत म्हणाला— "एक, हे आहे स्वच्छ करून कापून ठेव मी बोड्याच वेळाल परत येते" अग तो आपल्या कामासाठी निघून गेला

स्वयंपाक्याने काळजीपूर्वक आहे घुऊन स्वच्छ केले, त्याचे छान तुकडे कापले,

आणि त्यांची गोडी चालण्याच्या इरादाने एक तुकडा आपल्या डोंडाल घातला आग्याची कन अपूर्व होती एकामागून एक त्याने काही तुकडे गट्टे केले

"आहे कोणी तरी चोखन नेले अस सांगितलेक वरं!" असा विचार करून स्वयंपाक्याने शिस्लेक राहिलंलं तुकडे ही स्वाहा केले मि साली आणि कोथ्या दूर फेकून दिल्या हाट स्वच्छ करून जाता तो भाळकाची वाट पाहू लागला.

एकदयाल शेतकरी आपलं काम संपवून घरी परत येत असताना त्याला वाटत एक साधू भेटला. साधूला पाहताच शेतकऱ्याच्या मनात विचार आला—आग्याचे काही तुकडे साधूला ही लागला देऊ या. बोडेपुष् लागले. या विचाराने त्याने साधूची बोडे बोलणे केले त्याने जाणून घेतले की साधू दुकन आलेला आहे. मग त्याने साधूला विनती

केली—”स्वामीजी, मासं घर इथून जवळच आहे. आपण गरीबाच्या घरी ग्याल? वहा मिनिटांहुन अधिक आपला वेळ मी घेणार नाही!”

साधूने त्याची विनंती घाल्य केली आणि ती शेतकऱ्याच्या घरी गेली. शेतकऱ्याने साधूला ओसरी वर बसवले आणि आपला जाऊन स्वयंपावपाळा विचारले—”हे बघ, मी एका साधूला बोलवून आणलं आहे. मू आंबे कापून ठेवलेले आहेत न? त्यांना ही काही तुकडे देण्याची माझी इच्छा आहे.”

”मी आंबे कापू तर कसे? ही जुनी-पुराणी सुरी पहा बरे, ठिकठिकाणी गंजली

आहे.” असं म्हणत स्वयंपावपावने घरातली एक जुनी सुरी मालकाला वास्तवली.

”ओह, असं झालं तर! आण, मी सुरीला धार लावतो. घरी आणलेल्या साधूला काही न देता कसं बरं परत पाठवायचं?” असं म्हणत शेतकरी सुरी घेऊन परतला गेला आणि एका दगडावर सुरीला धार लावू लागला.

इतक्यात स्वयंपाकी ओसरीवर आला नि साधूला कानात गुप्तरपणे म्हणाला—

”स्वामीजी, आपण आमच्या मालकाच्या ताबडीत कसे सापडलात? आपण त्यांच्या बद्दल काही ऐकलं नाहीत का?”

”मी का गावात नव्याने आलो आहे. मला त्यांच्या बाबत काहीच माहिती नाही. तुमच्या मालकाला मी यापूर्वी कधीच पाहिलेले नाही!” साधूने उत्तर दिले.

”बघ एका, आमचे मालक शक्ति-पूजक आहेत. आपणा सारखे साधू विसले मी त्यांना करी बोलवून आणतात आणि त्यांचे दोन्ही काम कापून घेऊन शक्तिला नैवेद्य दाखवितात. अशा प्रकारे त्यांनी आरापर्वत अनेकांचे कान कापून घेतले आहेत. जरा कान टवकाऊन ऐका, सुरीला धार लावत आहेत ते. कान कापत असताना आपणा सारख्यांना अधिक त्रास होऊ नये अशी त्यांची इच्छा आहे हे

आपल्या लक्षात घेईल.” स्वयंपाकपावने हे ऐकून शेतकरी तसाच हातात सुरी घेऊन साधूच्या मागे धावला. दोड्याच वेळात त्याला वुरून स्वामी दिसला.

”स्वामीजी, एक क्षण भर तरी थांबाल?” असे म्हणत शेतकऱ्याने आपला सुरीवाला हात बर केला. साधूने मागे बळून पाहिले, शेतकऱ्याच्या हातातील सुरी पाहून धावतून जाऊन तो अधिक वेगाने पळू लागला.

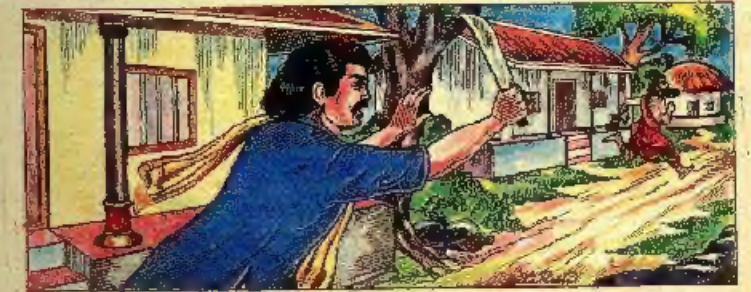
शेतकऱ्याने ओरडून सांगितलं—

”स्वामीजी, मला दोन नकोत, कमीत कमी एक तरी द्या मला!”

हे ऐकून तर साधूच्या मनातील नीति अधिकच वाढली. त्याला वाटलं हा पुष्ट कमीत कमी एका कानाची मागणी करीत आहे. त्याच्या ताबडीतून सुटण्यासाठी तो आपली अधिक जोरात घडन सुटला.

शेवटी शेतकरी निराश होऊन घरी परतला. आपली दृष्टि सफळ झाल्याचे पाहून स्वयंपाकी ही मनातल्या मनात खुश झाला.

स्वयंपाकी म्हणाला—”मी त्यांना खूप पुकारलं, पण त्याकडे पृष्ठित घ्यान न देता त्यांनी पळ काढला.”

गुप्तसाध

रामस्वरूपजा एक लहानसा व्यापार होता. आपल्या नावापासून चार कोसोवरच्या एका शहरात आठवड्यातून एकदा बाजार असतो. रामस्वरूप त्या बाजारातून माल आणून आपल्या दुकानात विकत असे. एकदा बाजारच्या दिवशी पैशांची धैली घेऊन बाजारासाठी निघाला. पण त्या दिवशी त्याला मिघायला उशीर झाल्याने बाजारासाठी जाणाऱ्या त्या रावच्या आडवाच्या सर्व गाड्या जाधीच निवून गेल्या होत्या! आता त्याला प्रश्न पडला की बाजारला पायी जावे की या आठ-बड्यात बाजारला जायचा विचार सोडून द्यावा?

रामस्वरूप विचार करू लागला—आज जर आपण बाजारात जायचं टाळलं तर पुढल्या संबंध आठवड्यात आपल्या दुकानात विकण्याला काही माळच नसेल, अन्

त्यामुळे आपलं तेंपडे तुकसानही होईल! शेवटी काय व्हायचं तें होई—आपण पायीच बाजारला जावे असा एकदा निर्णय घेतल्यावर त्याने पैशांची धैली कपरेला नीट बांधली आणि सहाराच्या दिशेने जाऊ लागला.

थोडे पुढे गेल्यावर रामस्वरूपचे पाय दुखू लागले अन् बंदातून रस्त्याच्या बाजूच्या एका साड्याखाली तो बसला. थोडा वेळ असतच गेला अन् तिकडून एक मनोळखी हलम आला. ध्याने विचारले—“कुणीकडे निघाला आहात तुम्ही?” रामस्वरूपने सांगितले की आपण बाजारात माल खरेदी करायला निघालो होतो, पण इमल्यामुळे जरा साड्याखाली विश्रान्ति घेत आहोत.

त्या अनोळखी माणसानेही आपल्या होवसावरचं गाढोडं उतरवले आणि तोही रामस्वरूपजवळ येऊन बसला. रामस्वरूपला

आवादमस्तक एकदा नीट प्याहाळून पहात तो म्हणू लागला—“माझे नाव गुरुप्रसाद आहे. आपण तर दोघही व्यापारीच आहोत. फरक इतकाच की मी बाजारात माल विकण्याला निघालो आहे आणि तुम्ही खरेदी करायला निघाला आहात.”

क्षणभर गप्प राहून गुरुप्रसाद म्हणाला—“या वयात अगळे चालायचे कष्ट न करता तुम्ही एकाबा नोकरीला का नाही बाजारला पाववत?”

“वा, वा! सध्याच्या काळात नोकरीवर विश्वास टाकून चालेल का? अरे, स्वतःच्या आयकामुळावरही विश्वास ठेवत नाही कुणी आजकाल! मी नाही बाबा कोणावर विश्वास ठेवीत!” रामस्वरूप म्हणाला.

“वा, वा! तुम्ही तर खूप केलीत! या वयात इतकं चालल्यावर पाय का नाही तुजणार? तुम्ही तर मला मदीलपारे आहात. मी तुमचे पाय देऊ वेचून?” असं विचारत गुरुप्रसादने आपले हात पुढे केले.

पण कायले पाय घटकून आणून नेत रामस्वरूप म्हणाला—“अरे अरे! त्याची काही जरूर नाही एवढी. थोडा वेळ आराम केला की माझा थकवा निवून जाईल.”

“असं नका म्हणू तुम्ही! मला काही यासाठी पैसावगेरे नकोच. मी पण एक

व्यापारी आहे ना! इमल्या—मागल्याची सेवा केल्याने मला ज्ञानय वाटतो!” असं म्हणत रामस्वरूप ‘नकोनको’ म्हणत असतानाही गुरुप्रसाद त्याचे पाय हाचू लागला.

पाय हाचून घेताघेता ‘आराम वाटतोय’ म्हणून सुखाने रामस्वरूपही गप्प राहिला.

इकडे गुरुप्रसाद अनेक विषयांवर जोमता मोलवा पाय घाबत हळूहळू कमाकमाने रामस्वरूपने काढे व डोकेशी दाबू लागला. शेवटी मानेच्या शिरा दाबून त्याने रामस्वरूपला वेसुड केले, त्याच्या कपरेचा पैशांचा कसा काढून घेऊन तो तिथून पळून गेला.

थोड्या वेळाने रामस्वरूप शुद्धीवर आला. कंठरेला चाचपून पहातो, तो पैशांचा कसा कुडें आहे? वेड्यासारखा तो सरावरा धावू लागला. खेवटी जरा दूरवर एका झाडाखाली असलेल्या गुरू-प्रसादला पाहून उडी मारून तो त्याच्या-जवळ पोचला आणि म्हणाला-“बरे दुष्टा, दिवसाढवळ्या मला दगा देतोस काय? बोल कुडें आहे माझी पैशांची खेळी?” असे म्हणत गुरूप्रसादने त्याचा गळ्यावर घेतला.

“आहो, यांचा यांचा! इतकी धाई नका करू. ही ध्या आपली खेळी!” असे म्हणत गुरूप्रसादने तो पैशांचा कसा रामस्वरूपच्या हातात केला!

रामस्वरूपने लगेच पैसे मोजून पाहिले. एक रुपयाही कमी नव्हता झालेला! आश्चर्याने रामस्वरूप म्हणाला-“हा काय खेळ केलास मग?”

“काही विशेष नाही, मी तुम्हाला एक प्रत्यक्ष धडा शिकवू इच्छित होतो! तुम्ही

म्हणालात ना, कि जगात तुम्ही कुणावर विश्वास ठेवत नाही? पण आपण माझ्या-सारखा एका अतोऊती साणसावर विश्वास ठेवलात! होय, की नाही?” गुरूप्रसादने विचारले.

रामस्वरूपने मान हलवून होकार दिला. आता आपलं गाडीइ उचलून डोक्यावर घेत गुरूप्रसाद म्हणाला-“बळा, आता निघू हा आपण. बुद्धिमान माणसांनी जगा-तल्या सर्व साणसांकडे वसं चोर जन्म घेतलेला म्हणून पाहू नये. तुम्ही म्हणत होता की नोकर आणि नातेवाईकांवरही तुम्ही विश्वास ठेवत नाही. पण जशा स्वभावाच्या तुम्ही माझ्यासारख्या एका परक्या साणसावर विश्वास ठेवून आपले जवळजवळ सगळंच धन समवायच्या वेतात होता.”

आता रामस्वरूपचा पकवा गेला होता. आपली चूक कबूल असल्याचं मानेने सुचवत रामस्वरूप गुरूप्रसादबरोबर सहरा-कडे चालू लागला.

विचारी मासांची मागणी

मासांमध्ये सर्वात विचारी मासा पफरफिश. तरीही हा अतिशय स्वादिष्ट असतो. त्यामुळेच अजानमध्याची काय भावणी असते. मासाडी मोठ-मोठ्या रुतिवांजून याचा विचारी भाव काढून टाकून परार्थ धनकारे विशेष प्रकारची कला असणारी स्वयंपाकी मेसने जातात. असे असूनही अजानमध्ये खाद्यापदार्थातून विचाराळा होण्याचे मुख्य कारण बहुधा हे पफरफिशच असतात.

३०,०००

अण्वी

वाळवीतची राणीमुंजी दररोज ३०,००० अण्वी घासते. या हिशो-बाचे आपल्या भाग्य्यात ती जवळजवळ पन्नास सुधार कोटी पिल्लं जन्माला येणते.

सहारा वाळवंटात रेतीची अनेक मोठ्याठी टेकाडे आहेत. त्यातले एक टेकाड जवळजवळ १.४१० फूट उंच व तीन मैल लांब आहे.

CHANDAMAMA

It unfolds the glory of India—both past and present—through stones, month after month.

Spread over 64 pages teeming with colourful illustrations, the magazine presents an exciting selection of tales from mythology, legends, historical episodes, glimpses of great lives, creative stories of today and knowledge that matters.

In 11 languages and in Sanskrit too.

Address your subscription enquiries to:

फोटो जोडनावे चढाओढ :: पारितोषिक रु. ५०

या फोटोची जोडनावे मे १९८९ च्या अंकात जाहीर केली जातील.

Anant Desai

Anant Desai

- ★ या फोटोची पुरत जोडनावे एकेकाच अख्यात किंवा सोडवा बाब्यांव अखली पाहिजेत.
- ★ जोडनावे मागे महिन्याच्या २० तारखेच्या अंतात आमच्या पर्यावर पोचली क्षाली पाहिजेत.
- ★ आमच्याकडे आलेल्या जोडनावेांत सर्वोत्तम ठरतील (दोन्ही जोडनावे घडून) त्यांचा रु. ५० चे पारितोषिक दिले जाईल.
- ★ जोडनावे फोटोकाड्यावर लिहून अखोबा फोटो चढाओढ, अखोबा, महाराष्ट्र - २२ या पर्यावर पाठवावीत

जानेवारी महिन्याच्या चढाओढीचा निकाल

पहिला फोटो : सध्या सध्या वाचरलास का !

दुसरा फोटो : खोबल्याच्या फुलकात पडलास का ?

नांव : कु. विद्या भावे, गीतव वरार्थवेड, ए-८, ८८४/७, सर्व रोड, पुणे-४११ ००४

चांदोबा

भारतापुरती भव्यदित चांदोबाची वार्षिक वर्गणी : रु. २६-००

वार्षिक वर्गणी पाठविण्याकरिता खालील पत्ता :

अखिल एच.एस.ए. चांदोबा विविध, अखिल, महाराष्ट्र-४०० ०२६

वरदेवांसाठी वार्षिक वर्गणी खालील कार्याकरिता खालील पर्यावर लिहा :

चांदोबाचा धर्मनिरपेक्ष, चांदोबाचा विविध, अखिल, महाराष्ट्र-४०० ०२६